

**Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta
Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļa**

Apstiprinu:

.....
A.Miglavs, LVAEI direktors

2000.gada

**LAUKSAIMNIECĪBAS EKONOMISKĀ KOPAPRĒĶINA
PILNVEIDOŠANA ATBILSTOŠI ES 1997. GADA
ROKASGRĀMATAI**

Projekta zinātniskais vadītājs
un atbildīgais izpildītājs:

Dr. ekon. Andris Miglavs

.....

Pārējie izpildītāji:

Armands Vēveris

Liene Dambiņa

Edgars Selickis

Rīga, 2000. gads

Saturs

1	IEVADS	5
2	KOPSAVILKUMS	8
3	LEKA JAUNĀS 1997.GADA METODIKAS PRINCIPU APRAKSTS	10
	3.1 JAUNĀS LEK METODIKAS VAJADZĪBA EIROPAS SAVIENĪBĀ	10
	3.2 PAMATVIENĪBA UN LAUKSAIMNIECĪBAS “NOZARE”	11
	3.3 PRODUKTU KLASIFIKĀCIJA	13
	3.4 NOZARES IZLAIDES APRĒĶINS	15
	3.5 STARPPATĒRIŅŠ	17
	3.6 NOVĒRTĒŠANA NAUDAS IZTEIKSMĒ	17
	3.7 LAUKSAIMNIECĪBAS SEKTORĀLO RĀDĪTĀJU APRĒĶINĀŠANA	18
	3.8 GALVENĀS IZMAIŅAS LEK JAUNAJĀ ROKASGRĀMATĀ SALĪDZINOT AR IEPRIEKŠĒJO	20
4	INFORMĀCIJAS IEGŪŠANA UN APSTRĀDE LATVIJĀ JAUNĀS METODIKAS VAJADZĪBĀM	22
	4.1 PRODUKCIJAS VĒRTĪBAS APRĒĶINĀŠANA	22
	4.1.1. Produktu ražošanas – izlietojuma bilances	22
	4.1.2. LEK iekļaujamā produkcijas apjoma aprēķins	26
	4.1.3. Produkcijas novērtēšana	29
	4.2 STARPPATĒRIŅA UZSKAITE	34
	4.3 RAŽOŠANAS FAKTORU UZSKAITE	36
	4.3.1. Subsīdiju aprēķināšana	36
	4.3.2. Nodokļu aprēķināšana	37
	4.3.3. Pamatkapitāla patēriņš	38
	4.3.4. Samaksātā noma un kredītprocenti	39
	4.3.5. Atlīdzība nodarbinātajiem	39
	4.4 LEK JAUNAJĀ METODIKĀ IEKĻAUTO PAPILDUS RĀDĪTĀJU APRĒĶINS	40
5	SECINĀJUMI	42
6	GALVENO PĒTĪJUMĀ IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS	44
7	PIELIKUMI	45
	1 Pielikums	45
	GALVENĀS IZMAIŅAS SALĪDZINĀJUMĀ AR LEK 1989.G. ROKASGRĀMATU	45
	2 Pielikums	48

	NEATBILSTĪBA STARP LEK UN ESA 95	48
3	Pielikums	50
	LEK SAISTĪBA AR LAUKSAIMNIECĪBAS KONTIEM–NACIONĀLAJOS KONTOS (VIENOJOŠĀ TABULA)	50
4	Pielikums	54
	OPAL SISTĒMĀ VEIDOTAS TABULAS	54

Tabulas

	Tab. 3.3-1. Ekonomiskās darbības klasifikācija [rok., 1.31.3].....	13
	Tab. 3.7-1 Sektorālo rādītāju aprēķina shēma.....	19
	Tab. 4.1-1 Galveno augkopības kultūru resursu – izlietojuma tabula.....	23
	Tab. 4.1-2 Lopkopības produkcija (gaļas ražošana dzīvsvārā) 1999. gadā.....	25
	Tab. 4.1-3 Lopkopības produkcija (piens) 1999. gadā.....	26
	Tab. 4.1-4 Liellopu un cūku ganāmpulka aprīte un dzīvmasas pieauguma iegūšana 1999. gadā.....	28
	Tab. 4.1-5 1999.gada LEK produkcijas vērtības aprēķinā izmantotās ražotāja un iekšējās lietošanas cenas.....	30
	Tab. 4.1-6 LEK iekļaujamās valsts subsīdijas 1999. gadā.....	31
	Tab. 4.1-7 Kopējās un gala produkcijas vērtība 1999. g. (1000 Ls).....	33
	Tab. 4.2-1 Starppatēriņa aprēķins individuālām saimniecībām, 1999.gads.....	34
	Tab. 4.2-2 Starppatēriņš, faktorizmaksas, citas subsīdijas un nodokļi 1999. gadā (1000 Ls)	36
	Tab. 4.3-1 Uz ražošanu attiecināmie nodokļi tūkst. Ls.....	38

Saīsinājumi

AGRIS	LAUKSAIMNIECĪBAS INFORMĀCIJAS SISTĒMA (Agricultural Information System – angļu val.)
BPV	BRUTO PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA
CSP	CENTRĀLĀ STATISTIKAS PĀRVALDE
DVV	VIETĒJĀS DARBĪBAS VEIDU VIENĪBAS
ES	EIROPAS SAVIENĪBA
EUROSTAT	EIROPAS SAVIENĪBAS STATISTIKAS BIROJS
FAO	ANO PĀRTIKAS UN LAUKSAIMNIECĪBAS ORGANIZĀCIJA (Food and Agriculture Organization of the United Nations -angļu val.)
IKP	IEKŠZEMES KOPPRODUKTS
IAKS	INTEGRĒTĀ ADMINISTRĒŠANAS UN KONTROLES SISTĒMA
LEK	LAUKSAIMNIECĪBAS EKONOMISKAIS KOPAPRĒĶINS
LIZ	LAUKSAIMNIECĪBĀ IZMANTOJAMĀ ZEME
LLKC	LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS KONSULTĀCIJU UN IZGLĪTĪBAS ATBALSTA CENTRS
LVAEI	LATVIJAS VALSTS AGRĀRĀS EKONOMIKAS INSTITŪTS
SUDAT	LAUKU SAIMNIECĪBU UZSKAITES DATU TĪKLS (FADN – FARM Account Data Network - angļu val.)
ESAO	EKONOMISKĀS SADARBĪBAS UN ATTĪSTĪBAS ORGANIZĀCIJA (OECD – angļu val.)
PCI	PATĒRIŅA CENU INDEKSS
PVN	PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS NODOKLIS
RCI	RAŽOTĀJU CENU INDEKSS
TICIS	TIRGUS UN CENU INFORMĀCIJAS SISTĒMA
VID	VALSTS IEŅĒMUMU DIENESTS
ZM	ZEMKOPĪBAS MINISTRIJA

1 IEVADS

Darbs izpildīts pēc Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas 2000.gada pasūtījuma. Pētījums tika pasūtīts ar mērķi attīstīt un pilnveidot Eiropas Savienības prasībām atbilstošu lauksaimniecības sektora ekonomiskās analīzes sistēmu, kura ļautu izsekot laukos nodarbināto ienākumu veidošanos un būtu izmantojama sektora analīzē, lauksaimniecības un lauku politikas veidošanā, īpaši ņemot vērā ES 1997.gada rokasgrāmatas metodiku, kas šajā laikā tiek aprobēta ES kandidātvalstīs.

Izstrādātais projekts paredzēts izmantošanai Zemkopības ministrijā, rezultātiem ir plašāks pielietojums – iesniegšanai Eiropas institūcijās; ar lauksaimniecības politiku saistītiem ekspertiem lauksaimniecības sektora analīzei, tai skaitā ZM Stratēģijas un Kooperācijas departamentam, CSP Lauksaimniecības departamenta speciālistiem; CSP Makroekonomikas departamenta speciālistiem LR Nacionālo Kontu sastādīšanā; zinātniskiem pētījumiem, prognozēm un modeļu veidošanai Agrārās ekonomikas institūtā.

Ar 1999.gadu ES dalībvalstīm bija prasība pāriet uz lauksaimniecības ekonomiskā kopaprēķina (LEK) izstrādāšanu atbilstoši EUROSTAT 1997.gadā apstiprinātajai metodikai, kas paredz būtiskas izmaiņas, lauksaimniecības “nozares” definīcijā, produkcijas izlaides, ienākumu utt aprēķinos. Šo izmaiņu mērķis ir tuvināt LEK aprēķinu Nacionālo kontu sistēmai, kā arī ņemt vērā statistikas un lauksaimniecības politikas veidotāju vajadzības pēc pietiekama apjoma un struktūras informācijas, atbilstoši pašreizējiem apstākļiem.

Arī ES kandidātvalstīm tiek prasīta LEK izstrāde atbilstoši šai metodikai, tādēļ šī darba galvenais mērķis bija apgūt LEK metodikas pielietošanu atbilstoši Latvijā pieejamai informācijai.

Darba izpildes gaitā ir paveikti šādi galvenie uzdevumi:

- Lauksaimniecības ekonomiskā kopaprēķina (LEK) sagatavošana par 1999. un 1998.gadiem atbilstoši 1997.gada ES rokasgrāmatas prasībām
- Rezultātu salīdzinošā analīze pēc 1997. un 1992.gada ES rokasgrāmatām

Darba izpildes gaitā tika veikti arī no galvenajiem izrietoši blakusuzdevumi:

- ES 1997.gada metodikas principu padziļināta apguve un metodikas apguve nepieciešamo datu iegūšanai Latvijā;
- EUROSTAT projekta ietvaros notiek konsultācijas par LEK attīstību Latvijā un sagatavoto LEK datu atbilstību ES prasībām (iepriekšējie rezultāti par 1998.gadu ir nosūtīti ASA Institutam novērtēšanai un rekomendāciju sniegšanai);
- Rezultātu saskaņošana ar CSP Lauksaimniecības un Makroekonomikas departamenta speciālistiem; 1999.gada rezultāti ir iesniegti izmantošanai Nacionālajos Kontos;
- Izveidotas un publicētas lauksaimniecības ienākumu īstermiņa prognozes par 2000.-2001.gadiem;
- LEK vajadzībām izmantoto informācijas avotu pilnveidošana un konsultācijas ar CSP speciālistiem par lauksaimniecības sektora informatīvās bāzes turpmāku uzlabošanu;
- Sadarbībā ar ASA Institutu (Vācija) pilnveidota LEK izveidošanas programmatiskā bāze, ieviešot jaunus datu apstrādes modeļus (OPAL);
- LEK sastādīšana pa institucionāliem sektoriem.

Izstrādātais projekts paredzēts izmantošanai Zemkopības ministrijā, rezultātiem ir plašāks pielietojums – iesniegšanai Eiropas institūcijās; ar lauksaimniecības politiku saistītiem ekspertiem lauksaimniecības sektora analīzei, tai skaitā ZM Stratēģijas un Kooperācijas departamentam, CSP Lauksaimniecības departamenta speciālistiem; CSP

Makroekonomikas departamenta speciālistiem LR Nacionālo Kontu sastādīšanā; zinātniskiem pētījumiem, prognozēm un modeļu veidošanai Agrārās ekonomikas institūtā.

Darbs pie pabeigtu LEK rezultātu sagatavošanas par 1998. un 1999.gadu saskaņošanai ar CSP iesniegšanai EUROSTAT turpinās. Novembra mēnesī ar ASA Institūta konsultantu līdzdalību tika ieviesta jauna datu apstrādes sistēma – OPAL, un patreiz tā pamatos ir apgūta. Tā ir paredzēta datu sagatavošanai tieši tādā formā, kā nepieciešams iesniegt EUROSTAT, bez tam tajā ietvertas dažāda veida rezultātu tabulas, atvieglota arī prognožu un dažādu lauksaimniecības politikas scenāriju sagatavošana., ir sagatavoti Rezultāti atbilstoši jaunajai rokasgrāmatai par 1998. un 1999.gadiem ir sagatavoti, jau izmantojot OPAL sistēmu.

Pirms tam tika sagatavoti arī LEK rezultāti par 1999.gadu, izmantojot iepriekšējo metodiku, kā arī veikts un 2000.gada laikā precizēts ienākumu priekšnovērtējums 2000.gadam, kā arī prognoze par 2001.gadu.

Pārskats par 1999.gada skaitliskajiem rezultātiem un galvenajām tendencēm ir jau publicēts LR Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības gada ziņojumā nodaļā 3.2 “Ieņēmumi un izdevumi lauksaimniecībā”.

Rezultāti par 1998.gadu š.g. septembrī tika iesniegti ASA Institūtam pārbaudei un ievietošanai datu bāzē CIRCA, kur glabājas dati par ES kandidātvalstīm. Iesniegto rezultātu novērtējums, tai skaitā salīdzinājumā ar pārējām kandidātvalstīm, var tikt uzskatīts kā atzīstams. Rezultāti, LEK institucionālā struktūra, datu ieguves avoti, atsevišķu LEK sastāvdaļu aprēķinos izmantotā pieeja (pamatkapitāla patēriņa aprēķins, “mazo saimniecību” iekļaušana, nepabeigtā darba atspoguļojums), kā arī galvenās problēmas, saistītas ar LEK sastādīšanu, tika prezentēti ASA Institūta rīkotajā seminārā kandidātvalstu LEK un lauksaimniecības sektora modelēšanas ekspertu seminārā š.g. 29.novembrī – 1.decembrī Luksemburgā.

Paplašinās LEK izmantošana arī Latvijā. Viens no galvenajiem LEK pielietošanas veidiem būtu LEK pielietošana Nacionālajos kontos, par ko ir panākta principiāla vienošanās ar CSP un ir jau nosūtīti pirmie rezultāti. Tuvākajā laikā paredzēta 1998. un 1999.gadu rezultātu (pēc jaunās rokasgrāmatas) oficiāla apspriešana.

LEK tiek izmantots arī zinātniski pētnieciskajā darbā Agrārās ekonomikas institūtā.

Galvenās problēmas, lai nodrošinātu LEK atbilstību nacionālajām un starptautiskajām prasībām, joprojām ir drošas kvalitātes sākotnējās informācijas ieguve. Lai arī šajā jomā daudz tiek darīts arī CSP, lai uzlabotu informācijas ieguves kvalitāti un arī apjomus, tomēr pašreiz Latvijā esošā lauksaimnieciskās informācijas sistēma kopumā nešķiet pietiekami efektīva drošu un ticamu datu ievākšanai. Dažādu institūciju ievāktie dati bieži vien krietni atšķiras. Bez tam, pietrūkst informācijas par atsevišķiem LEK sastāvā ietilpstošiem rādītājiem, par dažiem informācija ir nepilnīga. Turpmākai LEK izstrādei ir jāatrisina jautājums par vairāku tā sastāvdaļu kvalitatīvu aprēķinu, par kurām pieejamā informācija līdz šim bijusi nepietiekama. Īpaši tas attiecināms uz šādām sastāvdaļām: pamatkapitāla patēriņš; bruto kapitāla veidošana; saražotās produkcijas izlietojums; starppatēriņa izmaksu uzskaites precizitāte, īpaši individuālajās saimniecībās. Vairākas no šīm problēmām ir uzskatāmi analizētas pārskatā, un darba secinājumos sniegti iespējamie risinājumu varianti, kas prasītu visu ieinteresēto pušu saskaņotu rīcību. Šie jautājumi tiek jau risināti sadarbībā ar CSP speciālistiem, kā arī piedaloties ASA Institūta ekspertiem.

2000.gadā par tēmu publicētie darbi:

Vēveris A., Dambiņa L. Nodaļa 3.2 “Ieņēmumi un izdevumi lauksaimniecībā.” // Lauksaimniecības gada ziņojums. LR Zemkopības ministrija, Rīga, 2000.g. jūnijs. 93.-102.lpp.

Vēveris A., Dambiņa L. Nodaļa 4.1 "Lauksaimniecības nozares ienākumi un tos ietekmējošie faktori" grāmatā "Latvijas lauksaimniecība un lauki 1999: politika un attīstība", LVAEI, Rīga, 2000., 64.-75.lpp.

Vēveris A., Dambiņa L. Ienākumu novērtējums 2000.gadam // "Tirgus & Politikas apskats. LVAEI ceturkšņa biļeteni, 2000.g. 1. un 2. ceturkšņa apskati.

Vēveris A. Lauksaimnieku ienākumi no gada gadā sarūk. // "Neatkarīgā Rīta Avīze" 2000.g. 25.oktobris.

Bez tam, tika sagatavots un iesniegts Zemkopības ministrijā sektora ienākumu novērtējums 2001.gadam Latvijas attīstības programmas sagatavošanai, kā arī apraksts par LEK un tā rezultāti ievietoti LVAEI mājas lapā Internetā.

2000. g. LEK darba grupas cilvēki piedalījušies sekojošos starptautiskos semināros:

A. Miglavs, A. Vēveris un L. Dambiņa. kā LEK Latvijas eksperti no 3.-4. februārim Parīzē piedalījās ESAO organizētā seminārā "Expert Group Meeting on OECD's Economic Accounts for Agriculture". Seminārā piedalījās 27 delegāti no 15 valstīm, EUROSTAT, FAO plus pārstāvji no ESAO.

Galvenās diskusiju tēmas:

- 1) ESAO dalībvalstu LEK aptaujas anketas pārveidošana, metodoloģijas izvēle (SNA93, LEK97 vai kompromiss starp abām);
- 2) Pieredze darbā ar LEK ne – ES valstīs un ES kandidātvalstīs;
- 3) Pamatlīdzekļu vērtība un nolietojums.

No Latvijas ar ziņojumu par situāciju LEK izstrādē uzstājās A. Vēveris.

A. Vēveris kā LEK eksperts un L. Dambiņa kā LSM (Lauksaimniecības sektora modelēšana) eksperte piedalās PHARE finansētā pilotprojektā "Agricultural Monetary Statistics", kas paredzēts, lai sniegtu metodoloģisku palīdzību kandidātvalstīm jautājumos, kas saistīti ar LEK izstrādi un LSM. Šā projekta ietvaros notika vairāki semināri:

A. Miglavs, A. Vēveris no 13.-15. februārim Viļņā piedalījās projekta ievada seminārā, kurā tika runāts par situāciju katrā valstī un par galvenajiem risināmajiem jautājumiem.

LEK darba grupas pārstāvji A. Vēveris, A. Miglavs un L. Dambiņa no 11.-12.septembrim Rīgā, CSP telpās piedalījās darba grupas sanāsmē. Vēl piedalījās pārstāvji no CSP un pilotprojektu pārstāvēja eksperts no ASA institūta Christian Boese. Galvenie apspriežamie jautājumi bija institucionālā sadarbība LEK izstrādē, datu avoti LEK un LSM un problēmu izvirzīšana, kuru risināšanai nepieciešama ārvalstu ekspertu palīdzība.

A. Vēveris kā LEK eksperts un L. Dambiņa kā LSM eksperte no 29.11. līdz 01.12. Luksemburgā piedalījās seminārā par LEK un LSM, kuru vadīja ASA Institūta pārstāvji. Piedalījās delegāti no visām kandidātvalstīm. Katras valsts pārstāvji sniedza īsu ziņojumu par sekojošām tēmām:

- 1) Ar LEK izstrādi saistītā situācija valstī, iespēja datus iegūt un ievietot Circa datu bāzē;
- 2) Institucionālā sadarbība LEK izstrādē;
- 3) "Mazo saimniecību" traktēšana un nepabeigtais darbs;
- 4) Ar lauksaimniecības sektora modelēšanu saistītā situācija kandidātvalstīs, pielietotie modeļi.

Kā LEK eksperts A. Vēveris no 14.-19.maijam Budapeštā piedalījās FAO organizētā seminārā LEK ekspertiem no 17 Austrumeiropas un NVS valstīm. A. Vēveris uzstājās ar ziņojumu, kas bija sagatavots sadarbībā ar P. Veģi no CSP par situāciju Latvijā ar lauksaimniecības statistiku un LEK.

2 KOPSAVILKUMS

Latvijā ir nepieciešama vienota lauksaimniecības sektoru raksturojošo rādītāju sistēma, kurā maksimāli pilnīgi un kompakti būtu apkopoti statistiskie un ekonomiskie rādītāji par sektoru un tā daudzveidīgajiem darbības veidiem. Eiropas Savienības dalībvalstīs šādas sistēmas funkcijas veic Lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins (LEK).

LEK ir viens no četriem ES Lauksaimniecības politikas informācijas sistēmas elementiem līdztekus TICIS, SUDAT, IAKS. Tāpēc LEK attīstība ir jāuzskata arī par vienu no ES integrācijas procesa sastāvdaļām.

LEK Eiropas Savienībā tiek sastādīts ar mērķi iegūt starp valstīm salīdzināmu informāciju par lauksaimniecības sektoru un, lai aprēķinātu lauksaimniecībā nodarbināto ienākumus. Izmantojot šo informāciju tālāk tiek veidota paplašināta datu bāze SPEL sistēmai¹, kuru izmanto:

lauksaimniecības statistikas datu saskaņotības pārbaudei,

lauksaimniecības sektora stāvokļa pārraudzībai,

sektora vēsturiskai (ex-post) analīzei,

prognozēm un dažādu alternatīvu politikas pasākumu efektu izvērtēšanai īstermiņa un vidēja laika posma skatījumā.

Latvijā pie LEK izveides tiek strādāts jau kopš 1994. gada. LEK veido arī vienu no lauksaimniecības statistikas moduļiem, kas pašlaik tiek pakļauts likumdošanas caurskatīšanai un to uzturēt būs obligāta ES prasība. Lauksaimniecības informācija, kas apkopota LEK, ir starptautiski salīdzināma, un tā varētu kļūt par vissistemātiskāko datu avotu pirmspievienošā sarunās.

Latvijā sastādītais LEK neaprobežojas tikai ar metodoloģiju atspoguļojošās rokasgrāmatas prasībām. Tas tiek veidots ar SPEL ideoloģijas ievirzi – tas nozīmē ar mērķi, lai to varētu pielietot ražošanas efektivitātes, ienākumu un tos ietekmējošo faktoru analīzei pa atsevišķiem lauksaimnieciskās darbības veidiem. Tas nozīmē, ka papildus ES nepieciešamajām metodoloģiskajām prasībām Latvijas LEK ir papildināts vēl ar šādām sastāvdaļām:

tiek veikts ne tikai gala produkcijas, bet arī kopējās produkcijas aprēķins,

izstrādāti datu saskaņotības pārbaudes mehānismi,

starppatēriņš tiek aprēķināts ne tikai nozarei kopumā, bet arī atsevišķiem ražošanas veidiem, kas dod iespēju analizēt to ekonomisko efektivitāti.

LEK attīstības gaitā tiek novērtēta arī tā nozīmība, kā rezultātā LEK rezultāti tiek pārņemti Centrālajā statistikas pārvaldē Iekšzemes kopprodukta lauksaimnieciskās daļas aprēķinam. Tas nozīmē, ka LEK rezultāti tiek izmantoti oficiālos valsti raksturojošos aprēķinos. Palielinās arī LEK izmantošana citiem mērķiem. Uz LEK bāzes 2000.gada laikā vairākkārt tika veikts lauksaimniecības ienākumu novērtējums 2000.gadam, kā arī iespējamo rezultātu aplēse 2001.gadam. Varam uzskatīt, ka lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins (LEK) šobrīd ir viens no sistemātiskākajiem apkopotas informācijas avotiem par lauksaimniecības sektoru Latvijā gan kopumā, gan pa atsevišķām sastāvdaļām ražošanas, resursu izmantošanas un primāro sadales plūsmu jomās. Līdzīgi tas ir arī lielākajā daļā Eiropas Savienības dalībvalstu.

Lai palīdzētu nodrošināt LEK atbilstību Eiropas Savienības prasībām, metodisko un tehnisko palīdzību tā izstrādāšanai PHARE projekta "Institucionālā attīstība Latvijas

¹ Sektorales Produktions- und Einkommensmodell der Landwirtschaft, konceptuālā pieeja izveidota Bonnas Universitātē.

lauksaimniecības atbalstam” ietvaros sniedz ASA Institūts (Institut für Sektoranalyse und Politikberatung) Vācijā, Bonnā.

Šajā pārskatā būtiska uzmanība ir pievērsta ES 1997.gada metodikas galveno atšķirību izklāstam salīdzinot ar iepriekšējo, kā arī sniegts Latvijas LEK sastādīšanā izmantoto datu avotu un pielietoto aprēķinu apraksts. Sniegti un aprakstīti LEK rezultāti par 1999. un 1998.gadiem, pielietojot gan jauno, gan iepriekšējo metodiku un izskaidrotas rādītāju atšķirības. Bez tam akcentētas galvenās problēmas datu nodrošināšanai atbilstoši ES 1997.gada rokasgrāmatas prasībām un iespējamie tālākās darbības posmi.

3 LEKA JAUNĀS 1997.GADA METODIKAS PRINCIPU APRAKSTS

3.1 JAUNĀS LEK METODIKAS VAJADZĪBA EIROPAS SAVIENĪBĀ

Nosakot iekšzemes kopproduktu ES, tiek lietota metodika, kas ir izstrādāta, balstoties uz ANO principiem, un pielāgota speciāli šo valstu vajadzībām. Šīs metodikas ietvaros arī lauksaimniecības ekonomikas rādītāju aprēķināšanai ir izstrādāta speciāla pieeja, lai dalībvalstis būtu salīdzināmas savā starpā – Lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins (ekonomiskie konti).

Eiropas Kopienas Statistikas birojs publicē Lauksaimniecības ekonomiskos kontus (kopaprēķinu) kopš 1964. gada. Pirmajos gados kontēšanas koncepcijas, definīcijas un noteikumi bija neviendabīgi, un tikai 1969. gadā sešas sākotnējās dalībvalstis sāka lietot Eiropas Integrēto Ekonomisko Kontu Sistēmu (ESA)² kā pamatu saviem aprēķiniem, kas veikti, sākot ar 1963. gadu. 1969. gadā Lauksaimniecības Ekonomisko Kontu sistēmu (LEK) papildināja Mežsaimniecības Ekonomisko Kontu sistēma (MEK), kas no paša sākuma balstījās uz ESA.

Tā kā ESA noteiktās kontēšanas koncepcijas, idejas un noteikumi ir tikai vispārējais ietvars, kas piemērojams ekonomikai kā tādai, un tādēļ nevar paredzēt noteikumus katras atsevišķas “nozares” specifiskajiem aspektiem, tos vajadzēja paplašināt, ietverot lauksaimniecības īpašās vajadzības. Šo darbu sākotnēji veica 1969. gadā Lauksaimniecības Ekonomisko Kontu Darba grupas EKSB Komiteja³ divos darba dokumentos. Vēlāk abi dokumenti tika regulāri papildināti. Kopš tā laika LEK Darba grupas aktivitātes ir devušas iespēju izstrādāt vienotu metodoloģiju visās dalībvalstīs. Tās mērķis ir nodrošināt saskaņotu, praktisku un viegli saprotamu līdzekli LEK sastādīšanai un lietošanai. Pirmoreiz šī metodoloģija tika publicēta 1989. gadā⁴.

Nacionālo Kontu sistēmas izdevuma pārstrādāšana 1995. gadā, kā arī nepieciešamība pielāgoties lauksaimniecības sektora strukturālajai attīstībai ir radījusi lauksaimniecības ekonomisko kontu pamatmetodoloģijas radikālas pārmaiņas. Tās ir izpētījusi šim nolūkam radīta Darba grupa un formāli pieņēmusi LEK Darba grupa. Pamatmetodoloģijas labojumu izpētei bija jāatbilst divām, nereti pretrunīgām prasībām: metodoloģiskajai konsekvencei attiecībā pret ESA, lai varētu harmonizēt LEK dalībvalstu starpā un nacionālo kontu centrālajai struktūrai, no vienas puses, un jāgarantē, ka nepieciešamās izmaiņas vispār ir veicamas, no otras puses. Rokasgrāmata tika sastādīta, ievērojot šos apsvērumus, tādēļ tā ne vien atspoguļo kontu sastādīšanas koncepcijas, principus un pamatnoteikumus, bet arī vērš uzmanību uz visiem pielāgošanās gadījumiem lauksaimniecības nozares specifikai. Tajā iekļauti arī zināmi, vēl sīkāka rakstura labojumi, kurus Lauksaimniecības Ekonomisko Kontu Darba grupa pieņēmusi kopš 1989. gada.

Integrētai ekonomisko kontu sistēmai jānodrošina sistemātisks, salīdzināms un iespējami pilnīgs ekonomiskās darbības veidu pārskats, kas būtu par pamatu analīzēm, prognozēm un politiskiem soļiem. Tādēļ ekonomisko darījumu un vienību lielais skaits un dažādība, ko ietver šī sistēma, jāklasificē pēc vispārējiem kritērijiem un skaidri un saprotami jāsakārto loģiskā kontu un tabulu sistēmā.

Eiropas Integrēto Ekonomisko Kontu sistēma, kas atvasināta no ANO Nacionālo Kontu pārstrādātās sistēmas (SNA 93)⁵, tika radīta atbilstoši Eiropas Savienības specifiskajām

² Eiropas Kopienas Statistikas birojs, Eiropas Integrēto Ekonomisko Kontu sistēma - ESA, 2. izdevums, Luksemburga, 1979

³ Eiropas Kopienas Statistikas birojs, Lauksaimniecības Ekonomiskie Konti: Skaidrojošas piezīmes tabulām, Doc. F/LG/19, un Mežsaimniecības Ekonomiskie Konti: Skaidrojošas piezīmes tabulām, Doc. F/LG/20.

⁴ Eiropas Kopienas Statistikas birojs, Lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomisko kontu rokasgrāmata, 5. tēma, E sērija, Luksemburga, 1989 (un Pielikums, 1992.).

⁵ Nacionālo Kontu Sistēma, 1993. Apvienoto Nāciju, Starptautiskā Valūtas Fonda, Eiropas Kopienas Komisijas, ESAP un Pasaules

prasībām. Tā nosaka koncepcijas, definīcijas, kontēšanas noteikumus un vienotās klasifikācijas, kas jālieto ES dalībvalstīs.

LEK galvenais mērķis ir analizēt ražošanas procesu un sākotnējos ienākumus, ko tas rada. Tādēļ konti balstās uz “nozares” koncepciju – aptver vietējā līmeņa darbības veidu vienību grupas (“nozares”) vai viendabīgas ražošanas vienības.

Lauksaimniecības Ekonomiskie konti ir satelītkonts, kas nodrošina papildu informāciju un koncepcijas, kas īpaši piemērotas lauksaimniecības “nozarei”. Lai gan to struktūra atbilst nacionālo kontu struktūrai, sastādīšana prasa noteikumu un metožu pareizu formulēšanu.

Līdztekus lauksaimnieciskā ražošanas procesa un ienākumu aprakstam, ir interesanti novērtēt *lauku mājsaimniecību izmantojamus ienākumus*⁶. Neatkarīgi no ienākumiem lauksaimnieciskā darbībā, lauku mājsaimniecības var gūt ienākumus arī no citiem avotiem (īpašuma, sociālajiem pārskaitījumiem, utt.). Šos divus ienākumu veidus (ienākumi no lauksaimnieciskās ražošanas un kopējie lauku mājsaimniecību ienākumi) vērtē pēc diviem pielietojumiem, kas prasa *divas skaidri izteiktas ekonomikas iedalījuma metodes*: pirmā, kas domāta LEK, balstās uz ražošanas vienībām, kuras nosaka to saistība ar darbības nozarēm, bet otrā balstās uz *mājsaimniecībām* (t.i. institucionālām vienībām), kuru galvenais ieņēmuma avots ir neatkarīga lauksaimnieciskā darbība⁷.

3.2 PAMATVIENĪBA UN LAUKSAIMNIECĪBAS “NOZARE”

Pirms sākam iztirzāt aprēķina metodiku, nepieciešams definēt lauksaimniecības produkciju LEK izpratnē.

Par lauksaimniecības produkciju jeb izlaidi LEK tiek uzskatīta tikai primārā produkcija, kas saražota dažādu lielumu, dažādu uzņēmējdarbības formu un īpašumu veidu saimniecībās. Pārstrādātā lauksaimniecības produkcija, kā arī nelauksaimnieciskā produkcija, kuru ražo lauksaimnieciskie uzņēmumi, tiek uzskaitīta pie rūpniecības apakšnozares - apstrādājošās rūpniecības.

Taču, atšķirībā no iepriekšējās, 1989. gadā pieņemtās metodikas, pastāv viens būtisks izņēmums. Sakarā ar to, ka daudzām, pārsvarā nelielām lauku saimniecībām ir grūtības nodrošināt atsevišķu uzskaiti par resursu patēriņu lauksaimnieciskai un nelauksaimnieciskai darbībai (ar pēdējo saprotot arī primāro lauksaimniecības produktu pārstrādi), metodika paredz, ka tās nelauksaimnieciskās darbības lauku saimniecībās, kuras notiek saimniecību teritorijā izmantojot saimniecības resursus, un kuru izmaksas nav iespējams atdalīt no lauksaimnieciskās darbības, ir jāiekļauj LEK kā atsevišķa darbību grupa – neatdalāmās nelauksaimnieciskās darbības (piemēram, sviesta, siera, krējuma ražošana uz vietas saimniecībā, ieņēmumi no lauku tūrisma, no saimniecībai piederošā meža u.c. LEK izlaidē iekļauj arī citām saimniecībām un trešajām personām sniegtos līgumdarbus, lauksaimnieciska rakstura pakalpojumus, arī tad, ja tos izpilda specializētas vienības, kas veic tieši šādas darbības.

Šādas izmaiņas palīdz rast LEK konsekvenci ar Nacionālajiem kontiem, lai tiktu uzskaitītas visas ekonomiskās darbības, kas netiek iekļautas citos ekonomikas sektoros. Detalizētāk par nelauksaimniecisko darbību uzskaiti skat. turpmāk.

Otra atšķirība, traktējot LEK izlaidi, ir aptveramo saimniecību loks. Līdz šim par lauksaimniecības izlaidi LEK izpratnē uzskatīja visu lauksaimniecības produkciju,

Bankas kopējais izdevums.

⁶ Sk. Eurostat (1995) Lauku mājsaimniecību kopējo ieņēmumu rokasgrāmata (1. red.) 5. tēma, E Sērija, Luksemburga.

⁷ Atzīstot analītiķu atšķirīgās vajadzības, FAO iesaka lietot par pamatvienībām trīs veidu vienības, lai aprakstītu lauksaimniecības un pārtikas ekonomiskos kontus, t.i., institucionālās vienības (ieskaitot mājsaimniecības), objektus, (kas ir ekvivalenti vietējām DVV pēc EKS) un produktus, kā iesaka 1993. gada SNA, kas ir ekvivalenti vietējām, ESA minētajām DVK. (Sk. FAO (1996) Pārtikas un Lauksaimniecības Ekonomisko Kontu sistēma, Apvienotās Nācijas, Roma).

neatkarīgi, kur tā saražota. Pašlaik, atbilstoši rokasgrāmatas redakcijai 1.0 (1997.g.), ir ieteikts iekļaut LEK tikai tās vienības, kuras kaut nelielu daļu produkcijas ražo pārdošanai. Tiesa gan, pastāv piebilde, ka lauksaimnieciskā ražošana tādās saimniecībās, kuru lielums pārsniedz lauku saimniecību strukturālā apsekojuma minimālo sliekšni, ir jāuzskaita LEK. (Skat. Lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomisko kontu rokasgrāmata, 1.red., p.1.16.).

Par šo punktu pašā ES un arī saistībā ar kandidātvalstu īpatnībām turpinās diskusijas. Gandrīz visās kandidātvalstīs tādu saimniecību daudzums, kas ražo personiskam patēriņam, ir ievērojams. Tādēļ 2000.gadā tika veikta ES dalībvalstu un kandidātvalstu speciālistu aptauja par “mazo” saimniecību iekļaušanu LEK, kas tika apspriests EUROSTAT rīkotajās LEK darba grupu sanāksmēs 2000.g. jūlijā un novembrī. Kaut arī viennozīmīgs saistošs lēmums netika pieņemts, tomēr EUROSTAT izvirzītais priekšlikums bija šāds: Tās “mazās” saimniecības, kurās ražošana ir saistīta galvenokārt ar ekonomiskiem mērķiem (palīgsaimniecības) ir iekļaujamas LEK, bet tās, kas būtu drīzāk uzskatāmas kā brīvā laika pavadīšanas veids, nebūtu iekļaujamas, ja to pastāvēšanu un saimniecisko darbību nenosaka galvenokārt ekonomiskie nosacījumi. Arī ES kandidātvalstīs šī jautājuma traktējumā ir atšķirīga pieeja, un robežu starp iekļaujamo un neiekļaujamo ražošānu vajag novilkt katrai valstij, ņemot vērā savus specifiskos apstākļus. (Skat. EUROSTAT LEK ekspertu darba tikšanās materiāli, Luksemburga, 2000.g. 27.-28. novembris.)

Arī, definējot lauksaimniecības sektora “pamatvienību”, pastāv atšķirības salīdzinot ar iepriekšējo metodiku. Līdz šim spēkā bija analītiskā pieeja, kas lauksaimniecības nozari definēja kā viendabīgas lauksaimnieciskās darbības vienību grupējumu, t.i. tā tika uzskatīta kā viendabīga nozare, kas sastāv gan no lauksaimnieciska, gan nelauksaimnieciska rakstura uzņēmumiem, kuri ražo lauksaimniecības produkciju. Tagad par LEK pamatvienību ir izraudzīta vietējā darbības veidu vienība (vietējā DVV, rok. p.1.08.1). Tas nozīmē, ka lauksaimniecības nozari vairs neuzskata kā viendabīgu t.s. “nacionālo saimniecību” (*national farm*), bet gan kā vietēja līmeņa DVV kopumu, kuras savukārt tiek iegūtas, sadalot institucionālās vienības pēc ražošanas jaudas atbilstoši NACE 1.red. ekonomiskās darbības veidu pamatklasifikācijai 4 ciparu līmenī. Tātad viena institucionālā vienība var atbilst vairākām vietējām DVV, ja tajā ražo atšķirīgu produkciju. Katrai vietējai DVV būtu jāspēj norādīt vai izrēķināt vismaz produkcijas vērtību, starppatēriņu, atlīdzību nodarbinātajiem, ražošanas koprezultātu, nodarbinātību un bruto pamatkapitāla veidošanos (rok., p. 1.08.2). Tādēļ vispiemērotākā vietējā DVV ir lauku saimniecība.

Metodikas sīks izklāsts dots lauksaimniecības kopaprēķina rokasgrāmatā, tādēļ šeit lielāku vērību domājam pievērst tikai svarīgākajiem aspektiem, galvenokārt akcentējot uzmanību uz atšķirībām starp iepriekšējo, 1989. gada, un šo, 1997. gada rokasgrāmatām. Atbilstoši 1989. gada rokasgrāmatai un tās adaptācijai Latvijā ir izstrādāti jau vairāki zinātniskā darba pārskati, kā arī galvenie principi minēti publikācijās, tajā skaitā ZM Lauksaimniecības gada ziņojumā.

Neatbilstība starp LEK “nozari” un Nacionālo Kontu centrālās struktūras lauksaimniecības nozari

LEK lauksaimniecības “nozare”, kā definēts LEK rokasgrāmatā no 1.31.3 līdz 1.33.3 punktam, dažos aspektos atšķiras no nozares, kas definēta Nacionālajos Kontos. Atšķirības attiecas uz raksturīgo darbību un vienību definīcijām. Tās var rezumēt šādi:

LEK Lauksaimniecības = NK lauksaimniecības nozare
“nozare”

- + Vīna un olīveļļas ražošanas vienības (ražotāju grupas, kooperatīvi, utt.)
- + Ražošanas vienības, kas ražo materiālu pīšanai
- + Ražošanas vienības, kas ražo kokaudzētavās Ziemassvētku eglītes, augļkokus, vīnogulājus un dekoratīvos kokus
- Sēklu ražošanā iesaistītās vienības (pētniecībai un sertifikācijai)
- Ražošanas vienības, kas nodrošina ar lauksaimniecību saistītos pakalpojumus, izņemot lauksaimniecības līgumdarbus (t.i. apūdeņošanas sistēmu uzturēšanu, dārzu, parku un sporta nodarbībām paredzēto zaļo zonu uzturēšanu, un tml.; koku zaru izgriešanu un dzīvzogu apcirpšanu)
- zemnieku, kas nav saimniecību īpašnieki, mazdārziņi un privātā lopu turēšana

3.3 PRODUKTU KLASIFIKĀCIJA

LEK lauksaimniecības “nozare” atbilst NACE 1.red. 01.nodaļai. Tā ir produktu klasifikācija, kurā lauksaimniecības un medniecības produkti tiek iedalīti četrās galvenās grupās (skat. Tab. 3.3-1).

Tab. 3.3-1. Ekonomiskās darbības klasifikācija [rok., 1.31.3]

Kods	Produkcijas veids
01 1	Kultūraugi
01 2	Lopkopība
01 3	Kultūraugu audzēšana saistībā ar lopkopību
01 4	Lauksaimniecības un lopkopības pakalpojumu darbības
01 5	Medniecība

Interpretējot šo klasifikāciju LEK vajadzībām, ir dažas atšķirības, kuras apkopotas augšminētajā shēmā (punkts 3.2).

Augkopības grupā un tās produkcijā ieskaita dažādus augkopības produktus, tajā skaitā savāktos savvaļas augus un ogas. No lopbarības augiem var ieskaitīt tos, kurus dzīvnieki nepatērē tieši uz lauka. Atšķirībā no iepriekšējās metodikas, pēc kuras uz galaproduktu attiecās tikai tā daļa, kas atstāj lauksaimniecību kā sektoru, tagad galaprodukcijā iekļauj arī visus pārdevumus no vienas saimniecības otrai, kā arī atsevišķu produktu patēriņu uz vietas saimniecībā, ja tas izmantots cita produkcijas veida (atbilstoši NACE četrzīmju kodam) ražošanai (piemēram, augkopības produkti lopbarībai). Sēklu, kas izmantota uz vietas saimniecībā tā paša produkcijas veida ražošanā, produkcijā neiekļauj, tāpat arī neiekļauj lopkopības produktus, kas izmantoti lopbarībai.

Grupa “Lopkopība” arī satur sistemātisku sadalījumu pa dzīvnieku un dzīvnieku valsts produkciju veidiem. Lopkopības produkcijā tiek ieskaitīts tikai aprēķina periodā izaudzētais, kas ir svarīgi, sevišķi aplūkojot liellopu audzēšanu.

Blakusprodukti, kas automātiski paliek pāri no noteiktiem lauksaimniecības produktiem, tiek uzskaitīti atsevišķi katras produktu grupas beigās. Piemēram, augkopībā

blakusprodukti ir salmi, biešu lapas u.t.t., lopkopībā - ādas, vasks, kūtsmēsli. Pārsvārā šie blakus produkti tiek patērēti nozares iekšienē kā lopbarība vai mēslojums augsnes uzlabošanai.

Jautājumā par to, kurus lopbarības veidus un ražošanas blakusproduktus iekļaut vai neiekļaut LEK, katrai valstij ir atstātas tiesības rīkoties atbilstoši vietējām vajadzībām un statistisko datu pieejamībai (apjomi, cenas, izlietojums utt.) par attiecīgo produktu. Šāda pieeja iespējama tādēļ, ka minētie produkti tajā pašā vērtībā tiek iekļauti arī starppatēriņā un tādēļ neietekmē lauksaimniecības ienākumu aprēķinu, kurš tiek uzskatīts kā svarīgākais LEK rezultāts.

Neatdalāmās nelauksaimnieciskās blakusdarbības

Vietējās DVV kā lauksaimniecības “nozares” pamatvienības ietver nelauksaimniecisko blakusdarbību uzskaiti gadījumos, ja tās nevar nodalīt no galvenās lauksaimnieciskās darbības.

Vietējo DVV neatdalāmās nelauksaimnieciskās blakusdarbības definē kā darbības, kas cieši saistītas ar lauksaimniecisko ražošanu, kurām ražošanas informāciju, starppatēriņu, strādājošo atlīdzību, darbaspēka ieguldījumu un bruto pamatkapitāla veidošanu nevar nodalīt no informācijas par galveno lauksaimniecisko darbību statistiskās novērošanas periodā.

Izšķir divus galvenos nelauksaimnieciskās blakusdarbības veidus:

- Darbības, kas pārstāv lauksaimnieciskās darbības turpinājumu un izmanto lauksaimniecības produktus. Šis darbības veids ir izplatīts visā Eiropas Savienībā. Raksturīga darbība šajā grupā ir lauksaimniecības produktu pārstrāde:
 - Lauksaimniecības produktu pārstrāde:
 - piena pārstrāde sviestā, krējumā, sieros, jogurtos un citos piena produktos;
 - augļu un dārzeņu pārstrāde augļu sulās, konservos, alkoholiskajos dzērienos un citos produktos;
 - vīnogu, neraudzētas vīnogu sulas un vīna pārstrāde alkoholiskajos produktos (piem., dzirkstošajā vīnā, tādā kā šampanietis, un spirtotajā dzērienā, tādā kā konjaks);
 - augu šķiedras pārstrāde / tekstilizstrādājumi / vilna;
 - dzīvnieku pārstrāde kulinārijas produktos, pastētē u.c. gaļas produktos;
 - citu lauksaimniecības produktu pārstrāde;
 - Lauksaimniecības produktu, piem., olu un kartupeļu šķīrošana un pakošana;
- Darbības, kas ietver lauku saimniecību un tās ražošanas līdzekļus (iekārtas, ierīces, ēkas, darbaspēku). Šīs darbības pamatā ir:
 - Lauku tūrisms - nometnes, ēdināšana, viesnīcas, dažādi pansiju veidi, utt.
 - Sports un atpūta laukos – zemes izmantošana tādām darbībām kā golfs, jāšana ar zirgiem, medības, makšķerēšana, utt.
 - Lauksaimnieciska rakstura pakalpojumi trešajām pusēm, piem., lauksaimniecības mašīnu īre un remonts, apūdeņošanas projekti, lauksaimniecības konsultāciju pakalpojumi, produktu uzglabāšana, saimniecības ēku uzturēšana, komerciāli pakalpojumi attiecībā uz dažādiem lauksaimniecības produktiem, lauksaimniecības produktu transports, utt. Šīs ir blakusdarbības tikai tādā gadījumā, ja tās tiek veiktas trešās puses labā. Tās jāuzskata par palīgdarbībām attiecībā uz paša zemnieka ražošanu.
 - Ainavas veidošanas pakalpojumi - zāles pļaušana, dzīvžogu apgriešana, sniega

- tīrīšana, dizains, zaļās zonas iekārtošana un uzturēšana u.tml.
- Zivkopība
- Citas darbības, kas ietver zemes un lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļu izmantošanu.

Nelauksaimniecisko vienību lauksaimnieciskās blakusdarbības irniecīgas, un **pēc vienošanās** tiek uzskatītas par nulli. **Nelauksaimniecisko vienību lauksaimnieciskā darbība īstenībā vienmēr tiek uzskatīta par nodalāmu** kontēšanas datu izpratnē, pateicoties lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļu un produktu specifiskajām īpašībām, kā arī datu avotiem un metodēm, ko lieto, sastādot gala LEK.

Lauku saimniecībās ražotās nelauksaimniecības preces un pakalpojumus neietver LEK, ja vien tās nav neatdalāmās blakusdarbības rezultāts.

3.4 NOZARES IZLAIDES APRĒĶINS

Saražotās preces tiek uzskaitītas no tā brīža, kad prece ir kļuvusi lietojama. Starppatēriņā preces tiek uzskaitītas tai brīdī, kad tās tiek izmantotas ražošanas procesā, bet ne tad, kad pirktas vai ievietotas noliktavā. *Par atskaites periodu* parasti pieņem kalendāro gadu.

Lauksaimniecības produktu resursu un izlietojumu shematisks attēls

Bruto izlaide (1q)						
Zudumi (2q)	Izmantojamā izlaide (3q)					Sākuma krājumi (SK) (4q)
Kopējie pieejamie resursi (5q)						
Vienības iekšējais patēriņš (6-8q=9q)	Ražotāju pārstrādātais (10q)	Pašpatēriņš (11q)	Kopējais noiets (12q)	S(*) (13q)	Gala krājumi (GK) (14q)	
					SK-GK (**)	(16q)

(*) S = personiskajām vajadzībām saražotās pamatkapitāla preces

(**) SK- GK = izmaiņas krājumos. Iepriekš attēlotajā diagrammā tiek pieņemts, ka gala krājumi ir lielāki par sākuma krājumiem

Progresīvā aprēķina sākumpunkts ir:

- bruto izlaide (aile 1q), vai
- izmantojamā izlaide (aile 3q)

atkarībā no tā, vai atbilstošie ievākuma skaitļi ietver lauka, ražas novākšanas un saimniecības zudumus, vai nē.

Bruto izlaidē tiek ietverta visa lauksaimniecības produkcija, kas saražota vietējās DVV. Atšķirībā no iepriekšējās metodikas, no bruto izlaides paredzēts atņemt dzīvniekus, kas importēti tālākai audzēšanai vai nobarošanai (agrāk šo dzīvnieku vērtību iekļāva gan izlaidē, gan starppatēriņā). Pie *zudumiem* pieskaita tos apjomus, kas rodas uz lauka ražas novākšanas laikā un saimniecībās uz vietas glabājot. Bet tie zudumi, kas rodas dažādās pārdošanas stadijās, piemēram, transportēšanas laikā, glabāšanas (pie tirgotāja) un pārstrādes laikā, šeit netiek ietverti. *Sākuma krājumi* ietver sevī pabeigtu un nepabeigtu produkciju, kas atrodas pie ražotāja. Krājumi, kas atrodas dažādās pirkšanas un pārdošanas stadijās, šeit netiek uzskaitīti. Attiecībā uz putnkopību, inkubatoros ievietotās olas perēšanai ir jāuzskaita pie nepabeigtām precēm jeb produkcijas. *Kopējie pieejamie resursi*

aprēķināmi kā izmantojamā produkcija plus atlikums gada sākumā. *Vienības iekšējais patēriņš* sastāv no lauksaimnieciskās vienības iekšienē (vietējā DVV) saražotiem produktiem, kurus tai pašā atskaites periodā arī patērē ražošanas vajadzībām. Kā *ražotāju pārstrādātais* tiek uzrādīts tikai tas pašu ražoto izejvielu daudzums, kas izmantots pārstrādei uz vietas saimniecībā, izņemot tos, kas nav nodalāmi no galvenās lauksaimnieciskās darbības. Ja šī pārstrāde ir neatdalāmās blakusdarbības (sk. iepriekš), tad iegūto pārstrādāto produktu ieskaita izlaides vērtībā, bet pamatproduktus, ko izmanto šīs pārstrādes darbības, neuzskaita ne kā izlaidi, ne kā starppatēriņu.. *Pašpatēriņš* ietver mājsaimniecībās patērēto produkciju, kas ir saražota uz vietas, kā arī produktus, kas izlietoti kā samaksa natūrā šai saimniecībā nodarbinātajiem vai arī apmainīti pret citām precēm. *Kopējais noiets* ietver to saražotās produkcijas daļu, kas tiek pārdota citām vienībām (lauksaimnieciskajām vai citu nozaru), izņemot pamatlīdzekļu realizāciju. Tas tiek iedalīts iekšzemes noietā ārpus nozares, iekšzemes noietā citām lauksaimnieciskajām vienībām un noietā ārvalstīm. Tātad, salīdzinot ar līdzšinējo pieeju, noiets ietver visu pārdoto, nevis tikai pārdevumus ārpus lauksaimniecības sektora. Par attiecīgo summu savukārt palielinās lauksaimniecības starppatēriņš.

“Nozares” izlaidē iekļaujams:

Pārstrāde (atdalāmā) (10q)

Pašpatēriņš (11q)

Kopējais noiets (12q)

Pašu vajadzībām saražotās pamatkapitāla preces (13q)

Krājumu palielinājums saimniecībās (16q)

Atšķirībā no iepriekšējās metodikas nozares izlaidē iekļauj arī daļu no vienības iekšējā patēriņa (9q), ja tas atbilst šādiem kritērijiem (rok. 2.20.8):

- Abām veiktajām darbībām jāatrodas dažādos NACE 1.red. četrциparu līmeņos (nodaļa 01: Lauksaimniecība, medniecība un ar to saistītie pakalpojumu darbības veidi). Šī kritērija izmantošana izslēdz, piemēram, lopbarībai izlietotā piena vai sēklas, kas saražota un patērēta augkopības produkcijas ražošanai tai pašā saimniecībā, novērtēšanu (vienā un tai pašā uzskaites periodā);
- Attiecīgajam lauksaimniecības produktam jābūt lielai ekonomiskajai vērtībai lielai daļai zemnieku.
- Datim par cenām un apjomiem naturālā izteiksmē jābūt viegli pieejamiem. Vairākiem nepārdodamiem produktiem šo kritēriju ir grūti piemērot.

Saskaņā ar šo kritēriju definīciju vienību iekšējā patēriņa iekļaušanai izlaidē, “nozares” lauksaimnieciskajā ražošanā ir jāuzskaita tikai šādi augkopības produkti:

tādi pārdodamie dzīvnieku barības produkti, kā graudaugi, žāvēti pākšaugi, kartupeļi un eļļas augi;

vairāki nepārdodamie dzīvnieku barības produkti, kas tiek ieskaitīti sakarā ar vienošanos - siens, skābbarība un citāda veida žāvēti vai konservēti dzīvnieku barības produkti (tādi kā lopbarības bietes);

Tai pašā laikā šie produkti tiek ieskaitīti starppatēriņā. Citi dzīvnieku barības produkti un dzīvnieku blakusprodukti, ko parasti nepārdod, tiek izslēgti no lauksaimnieciskās ražošanas, jo ir praktiskas grūtības iegūt datus par apjomiem naturālā izteiksmē un it īpaši par cenām.

Jāpiebilst, ka LEK rokasgrāmatas 1.1 redakcijā, kas laista klajā 2000.gadā, šajā punktā ir izmaiņas, kas paredz dalībvalstīm lielāku rīcības brīvību, pašām izvēloties konkrētus iekļaujamus produktus, ņemot vērā šos izvēles kritērijus.

Te jāuzskaita to produktu kopējie apjomi naturālā izteiksmē, ko atskaites gada laikā izmanto ražošanas darbībai un kuri tiek ieskaitīti “nozares” izlaidē (sk. 2.20.9), un nevis apjomi, ko atskaita no attiecīgā gada izlaides nākamā atskaites gada izlaidei (pēdējie jāieskaita attiecīgā produkta “gala krājumu” ailē).

3.5 STARPPATĒRIŅŠ

Starppatēriņš ir visu ražošanas procesā ieguldīto preču un pakalpojumu vērtība, izņemot pamatlīdzekļus, kuru patēriņš tiek uzskaitīts kā pamatkapitāla patēriņš. Attiecīgās preces un pakalpojumus pārveido vai izlieto ražošanas procesā. Sīkākā klasifikācijā pa dažādām posteņu kategorijām, starppatēriņš uzrāda lauksaimniecības sasaisti ar citām ekonomikas nozarēm, ko izraisa ieguldījumi. Starppatēriņš ir arī labs lauksaimnieciskās ražošanas intensitātes rādītājs.

Kā galvenos starppatēriņa posteņus varam minēt šādus: iepirktais sēklas materiāls, lopbarība (izņemot to, kas pirktas no cita ražotāja), minerālmēsli un citi augšņu uzlabotāji, farmaceitiskie produkti, degviela, smērvielas, kurināmais, tehnikas uzturēšana un labošana, pakalpojumi. Atšķirībā no iepriekšējās pieejas, kur starppatēriņā iekļāva tikai tās preces un pakalpojumus, kas saņemti no nelauksaimnieciskām vienībām, tagad tajā bez tam ietilpst arī viss tas iekšējais lauksaimnieciskās nozares patēriņš, kas tika papildus ieskaitīts kā izlaide. Pie tā pieder:

- Preces un pakalpojumi, ko viena vietējā DVV nodrošina otrai (ražošanas nolūkos) pat, ja šīs vienības pieder pie vienas institucionālās vienības (piemēram, no citām saimniecībām iepirkta sēkla, lopbarība, kā arī citi resursi, ja vien tos vispār iekļauj produkcijā (salmi, kūsmēsli utt.)).
- Tās pašas vienības ietvaros patērētās preces un pakalpojumus uzskaita kā starppatēriņu tad, ja tās parādās “nozares” izlaidē (kā pārdodamie dzīvnieku barības produkti, kā graudaugi, kartupeļi, siens, skābbarība u.c.)
- Saglabājas nosacījums, ka tirdzniecību ar lauksaimniecības dzīvniekiem neuzskaita ne kā starppatēriņu, ne kā izlaidi. Tagad šis nosacījums attiecas arī uz dzīvnieku importu saimniecībās (skat. iepr.lpp. “bruto izlaide”).

3.6 NOVĒRTĒŠANA NAUDAS IZTEIKSMĒ

Lai aprēķinātu “nozares” izlaidi, pievienoto vērtību un ienākumus, ir nepieciešama saražotās produkcijas un izmantoto resursu izteikšana naudas izteiksmē. Novērtēšanai tiek izmantotas šādas cenas: pārdevumiem - bāzes cena, starppatēriņam – preču un pakalpojumu iegādes cena (viss- bez PVN).

Bāzes cena ir tirgus cena (ražotāja cena), kuru saņem ražotājs par saražoto produkciju, pie kuras ir pieskaitītas arī subsīdijas un atņemti nodokļi, kas tiek maksāti speciāli par konkrēto produktu. Līdzšinējais novērtējums bija vienīgi ražotāja cenās, t.i. neieskaitot subsīdijas par konkrēto produktu. Šāda izmaiņa labāk palīdz novērtēt reālo cenu, ar kādu var rēķināties ražotājs, ražojot konkrēto produktu.

Iegādes cena ietver cenu, par kādu ražotājs precī saņem ‘*pie savas saimniecības vārtiem*’⁸, izņemot PVN. Tātad, pie resursu importa cenas tiek pieskaitīti visi izdevumi līdz prece nokļūst pie ražotāja. Ja ražotājs pats precī nopērk veikalā vai viņam to piegādā tirgotājs, tad iegādes cena ietver arī transporta un piegādes izmaksas.

Galaprodukcijas novērtēšana. Bāzes cenās tiek novērtēta pārstrādātā, saimniecībā patērētā un naturālā izteiksmē samaksātā produkcija. Tāpat novērtē arī pārdoto produkciju, ietverot visus nodokļus, izņemot PVN. Gadījumā, ja cenas vietējā tirgū ir atšķirīgas no eksporta,

⁸ Angļu val. - *Farm Gate Price*

tad izdala divas atsevišķas pozīcijas attiecīgajiem apjomiem. Arī preces, kuras pārdod citām lauksaimniecības vienībām pēc veida un struktūras var atšķirties no precēm, kas tiek pārdotas ārpus “nozares”, tādēļ arī šiem apjomiem izdala atsevišķas ailes, kuriem katram var piemērot savu cenu.

Paša ražotais kapitāls sastāv no vietējos apstākļos saražotā ganāmpulka un esošo augļu dārzu palielināšanas. Šeit lieto ražošanas izmaksas.

Izmaiņas krājumos novērtē pēc ražošanas izmaksām brīdī, kad prece tur tiek ievietota vai izņemta. Lauksaimniecībā neiesaka lietot vidējo gada cenu, it īpaši graudiem, tādēļ, ka to ražošanai ir sezonāls raksturs. Tas nozīmē, ka krājumu papildināšana notiek otrajā gada pusē, un tāpēc jāņem tā cena, kas veidojas krājumu papildināšanas brīdī. Pie krājumu samazināšanas jebkurā gada laikā jālieto tā cena, kas bija novākšanas laikā. Tomēr sakarā ar uzskaites īpatnībām te ir iespējami dažādi varianti, kas sīki aprakstīti rokasgrāmatā

Novērtējot krājumu izmaiņas lopkopībā, nav svarīgi, vai lopu ir izaudzēti valstī vai importēti un pēc tam audzēti.

Bez tam metodoloģija paredz arī novērtēšanu *salīdzināmās cenās*, kas mūsu aprēķinā jau ir darīts, novērtējot 1997. un 1998.gadu rezultātus.

Novērtēšanu salīdzināmās cenās lieto, lai noteiktu attiecīgos lielumus faktiskajā gadā pie nemainīgām cenām. Aprēķināšanas princips ir vienkāršs: faktiskā gada produkcijas daudzums tiek reizināts ar bāzes gada attiecīgām cenām un tikai tad saskaitīts kopā. Tas dod iespēju noteikt produkcijas apjoma un cenu indeksus.

Pievienotās vērtības nodokļa uzskaitīšana

ES pievienotās vērtības nodoklis par pirkumiem tiek kompensēts divos veidos:

ar cenu. Šajā gadījumā ražotājs pārdod preci par cenu, kura ir palielināta par PVN, bet nepārskaita to tālāk finansu organizācijām, bet izmanto pirkumu pievienotās vērtības kompensēšanai;

kā atlīdzinājums. Šajā sistēmā ražotājs pārdod savu produkciju bez PVN. Uz iesnieguma pamata viņam tiek kompensēta PVN summa par iepirktajiem resursiem ražošanas vajadzībām.

Arī Latvijā ir divi līdzīgi PVN kompensācijas veidi, bet lielākā daļa lauksaimniecisko ražotāju pagaidām nav reģistrējušies kā PVN maksātāji.⁹ Likumā paredzētā PVN kompensācija 12% apmērā PVN nemaksātājiem, kas nodod pašu ražoto produkciju lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumiem, sedz daļu no PVN viņu izdevumos.

Pēc metodikas ir jāņem vērā starpība starp PVN ražošanas izdevumos un PVN ieņēmumos. Ja saņemtā PVN kompensācija pārsniedz PVN, kas samaksāts par resursu iegādi, tad starpība jāuzskaita kā “pārējās subsīdijas”, bet ja samaksāts vairāk nekā kompensēts – ailē – “pārējie nodokļi”.

3.7 LAUKSAIMNIECĪBAS SEKTORĀLO RĀDĪTĀJU APRĒĶINĀŠANA

Lauksaimniecības sektora pievienotā vērtība tiek aprēķināta, no galaprodukcijas atņemot starppatēriņu. Tā atspoguļo nozares ražošanas rezultātu attiecīgā laika periodā. Aprēķina shēma ir parādīta Tab. 3.7-1. Saskaņā ar šo tabulu, bruto pievienotā vērtība pēc faktoru izmaksām tiek pielīdzināta lauksaimniecības kopproduktam. Ar faktoru izmaksām šeit tiek saprastas ražotājam nepiederošu ražošanas faktoru - zeme, darbs, kapitāls - izmaksas. Eiropas Savienībā lauksaimniecības kopprodukta aprēķini tiek reducēti līdz ienākumiem no kopējās, kā arī ģimenes nodarbinātības lauksaimniecības sektorā, kas pašlaik netiek

⁹ Pēc likuma “Par pievienotās vērtības nodokli” zemnieku saimniecībām ir tiesības neregistrēties kā PVN maksātājiem, ja kopējā ar nodokli apliekamo preču piegāžu un sniegto pakalpojumu vērtība iepriekšējo 12 mēnešu laikā ir mazāka par 30000 latu

oficiāli rēķināts Latvijā, bet ar katru brīdi šis rādītājs kļūst aktuālāks.

Tab. 3.7-1 Sektorālo rādītāju aprēķina shēma.

Nr.	Nosaukums	Formula
1	Gala produkts	
2	Starppatēriņš	
3	Bruto pievienotā vērtība bāzes cenās	(1)-(2)
4	Pamatlīdzekļu patēriņš	
5	Neto pievienotā vērtība bāzes cenās	(3)-(4)
6	Pārējie ar ražošanu saistītie nodokļi	
7	Pārējās subsīdijas	
8	Bruto pievienotā vērtība pēc faktoru izmaksām	(3)-(6)+(7)
9	Neto pievienotā vērtība pēc faktoru izmaksām	(5)-(6)+(7)=(8)-(4)
10	Atlīdzība strādājošiem	
11	Darbības neto rezultāts	(9)-(10)

Ar *pamatlīdzekļu patērēšanu* ir saprotams nolietojums. Galvenā atšķirība no nolietojuma, kāds tiek aprēķināts nodokļiem vai finansu grāmatvedībā ir tā, ka šeit nepieciešams aprēķināt nolietotā pamatkapitāla atjaunošanu pēc aizvietošanas cenām aprēķina periodā. Šādi aprēķinot pievienoto vērtību, tiek izslēgta neesoša peļņa, kas var parādīties uz inflācijas rēķina.

Pamatkapitāla patēriņš LEK vajadzībām ir jānodala no finansiālos nolūkos aprēķinātā nolietojuma un būtu jāvērtē, balstoties uz pamatkapitāla preču krājumiem un šo preču dažādo kategoriju iespējamo ekonomisko izmantošanas laiku. Ja nav pieejama informācija par pamatkapitāla preču krājumiem, to ieteic aprēķināt, balstoties uz pastāvīgās inventarizācijas metodi, iegādes cenu novērtējot pārskata periodā, nevis balstoties uz vēsturiskām vērtībām. Aizvietošanas cenai par pamatu jāņem cenas, kuras ir jāmaksā pārskata periodā, lai aizstātu esošo pamatkapitāla precī ar jaunu, kura pēc iespējas vairāk līdzinās iepriekšējai. Šāda pieeja turpmāk nepieciešama arī precīzai neto iekšzemes produkta aprēķināšanai. Jāizmanto lineārā nolietojuma aprēķina metode.

Pamatkapitāla patēriņu aprēķina tiem ražošanas līdzekļiem, kuru darbības laiks ir garāks par vienu gadu, bet pārējos uzskaita pirkšanas brīdī pie starppatēriņa. Pamatkapitāla patēriņu nerēķina sekojošiem objektiem:

- neražotajiem līdzekļiem (zeme, patentēti līdzekļi),
- lauksaimniecības dzīvniekiem.

Atšķirībā no iepriekšējās metodikas, ilggadīgie stādījumi ir pamatkapitāla patēriņa objekts.

Atlīdzība strādājošiem ietver bruto algu (tajā ietilpst ienākuma nodokļa un darba ņēmēja sociālā nodokļa maksājumi), darba devēja sociālos maksājumus, samaksu graudā, strādājošo transporta izmaksas, kā arī dzīvošanas izmaksas, ja darba devējs to nodrošina.

Ar ražošanu saistītie nodokļi ES ir nodokļi par kvotu pārsniegšanu piena un cukurbiešu ražošanā, par zemes piesārņošanu no lauksaimnieciskās ražošanas. Latvijas gadījumā šeit būtu jāskaita zemes nodoklis, dabas resursu nodoklis, kā arī lauksaimniecības tehnikas un transporta ikgadējās nodevas.

Tiek uzskatīts, ka ar importu saistītie nodokļi (piemēram, muitas un akcīzes nodokļi) jau tiek ietverti resursu iegādes cenā, tādēļ šeit otrreiz vairs tos nevajadzētu uzrādīt. Bet, ja precī tieši importē ražotājs, tad šie importa maksājumi ir jāietver iegādes cenā.

Atšķirībā no iepriekšējās metodikas, tie nodokļi, kas ir specifiski kāda noteikta produkcijas veida ražošanai, ir jāiekļauj šī produkta izlaidē ar mīnus zīmi, bet ailē “ar ražošanu saistītie nodokļi” jāuzskaita tikai pārējie nodokļi. Latvijā mūsu aprēķinos neviens nodoklis līdz šim nav iekļauts kā specifisks kādam konkrētam produktam.

Subsīdijas ir tekoši vai vienreizēji valdības maksājumi, kuriem ir nosliece samazināt ražošanas cenu. Lauksaimniecības kopprodukta aprēķinā uzrāda tikai tos maksājumus, kas tieši nonāk pie ražotāja. Par subsīdijām lauksaimniecībā netiek uzskatīti:

- tekošie maksājumi; kas, lai gan skaitās kā subsīdijas, bet netiek maksāti lauksaimnieciskās ražošanas vienībām (piemēram, pārtikas rūpniecībai piešķirtās summas, lai pozitīvi ietekmētu lauksaimniecisko ražotāju cenas);
- investīcijas, izņemot kredītu procentu subsīdijas ;
- valsts tekošie maksājumi ģimenēm kā patērētājām. Tie tiek uzskatīti par sociālās nodrošināšanas pabalstiem vai citiem tekošo maksājumu veidiem (piemēram, tā var būt finansiāla palīdzība jauniem lauksaimniekiem vai lauksaimniekiem, kas maina nodarbošanos; sociālās nodrošināšanas piemaksas).

Latvijā šajā grupā tika ieskaitītas faktiski gada laikā izmaksātās Zemkopības ministrijas subsīdijas, kas attiecas tieši uz ražotājiem, kā arī atmaksātais degvielas akcīzes nodoklis (kas uzskatāms par faktorieņēmumu).

Pēc jaunās metodikas tās subsīdijas, kas attiecināmas uz konkrētu produktu, iekļaujamas attiecīgā produkta izlaidē, bet pie faktorieņēmumiem – tikai pārējās subsīdijas.

Darbības neto rezultāts ir ražotāju guvums no lauksaimniecības, kas ietver pašu lauksaimnieku (ģimeņu) darbu, praktiski tas ir ienākums no zemes, kapitāla un nealgotā darba.

Darbības neto rezultātam pievienojot saņemtos, un atņemot samaksātos procentus par aizdoto kapitālu, kā arī nomas maksājumus par ražošanas ēku un zemes nomu, iegūst *uzņēmējdarbības neto ienākumu*. Ar to vērtē kompensāciju par neapmaksāto darbu, atlīdzību par saimniecības zemi un ienākumus no kapitāla izmantošanas.

Rezultātus parasti izmanto lauksaimniecībā nodarbināto ienākumu aprēķināšanai, kā arī agrārās politikas efektivitātes novērtēšanā. Bez tam šie rezultāti ir noderīgi, lai salīdzinātu atsevišķas Eiropas Savienības dalībvalstis savā starpā.

3.8 GALVENĀS IZMAIŅAS LEK JAUNAJĀ ROKASGRĀMATĀ SALĪDZINOT AR IEPRIEKŠĒJO

Jaunās LEK metodikas galvenās izmaiņas, salīdzinot ar 1989.gada rokasgrāmatu ir šādas¹⁰:

Uzskaites pamatvienība.

Iepriekšējā rokasgrāmatā par pamata uzskaites vienību ir pieņemta kāda noteikta viendabīga produkta ražošana. Tagad par to tiek uzskatīta lauku saimniecība, t.i. uzņēmums, kura pamatnodarbošanās ir lauksaimniecības preču ražošana.

Praksē tas nozīmē, ka LEK jāietver informācija par lauku saimniecībām, kuras kaut daļu no produkcijas pārdod, un LEK tiek aptverta ne tikai tieši lauksaimnieciskā ražošana, bet arī pārējie ar saimniecību nesaraujami saistītie darbības veidi (lauksaimniecības produktu pārstrāde, kā arī citi darbības veidi, kas notiek saimniecībā, izmantojot lauksaimnieciska rakstura ražošanas līdzekļus – piemēram, lauku tūrisms, mežsaimniecība vai zveja). Netiek

¹⁰ Avots: Lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomisko kontu rokasgrāmata (1.red.), 136. lpp.

ietverti tie darbības veidi, par kuriem tiek veikta atsevišķa uzskaitē.

Turpinās diskusija par mazo saimniecību iekļaušanu LEK (kuras ražo vienīgi savam patēriņam). To lielā mērā radīja kandidātvalstu atšķirīgā situācija, kur, salīdzinot ar dalībvalstīm, šādu saimniecību īpatsvars ir ieverojams. Pēdējais EUROSTAT priekšlikums iesaka iekļaut LEK visas tās saimniecības, ražošana kurās notiek aiz ekonomiskiem apsvērumiem.

Produkcija.

Vairs nepastāv “nacionālās saimniecības” koncepcija, kas visu lauksaimniecības sektoru uztvēra kā vienu lielu saimniecību. Tagad nozares produkcijā papildus pārdevumiem ārpus lauksaimniecības sektora, krājumu izmaiņām, personīgajam patēriņam saimniecībā, ietilpst arī saimniecību savstarpējie pārdevumi, kā arī tā produkcija, kas tiek izlietota tajā pašā saimniecībā uz vietas tekošā gada laikā cita produkcijas veida ražošanai un, kurai iespējams konstatēt cenas un daudzumu (te jāieskaita tirgojamā lopbarība – graudaugi un pākšaugi, kartupeļi un eļļas augu sēklas, kā arī netirgojamā barība, kas ir žāvēta vai citādi sagatavota – siens, skābbarība, skābsiens un cita pārstrādātā zāles barība).

Produkcijas veidi, kuru ražošanas periods nav noslēdzies gada beigās, tiek novērtēti kā nepabeigtā ražošana. Praksē tas attiecas uz ilgstoša cikla produktiem, piemēram, mājlopi un līgumdarbi jaunos stādījumos.

Produkcija ir jānovērtē bāzes cenās, ar ko saprot cenu, ko saņem ražotājs, atskaitot no tās nodokļus par šo produktu, bet iekļaujot subsīdijas, kas attiecas uz produktu.

Starppatēriņš.

Papildus iekļauti starppatēriņā ir šādi posteņi:

- Lauksaimniecības produkti, kas iepirkti no citas saimniecības (izņemot lopus);
- Tie produkti, kas tikuši izlietoti kā starppatēriņš pašu saimniecībā (kas iekļauti produkcijā);
- Maksājumi par nesveramo aktīvu izmantošanu (tādi kā ražošanas tiesības, piena kvotas ES u.c.).

Starppatēriņā vairs neietver dzīvo lopu importu – tas tiek atņemts tieši no ražošanas apjoma.

Ienākumu pārdale.

Stingrāk noteikta robeža starp subsīdijām un kapitāla transferiem. Pēdējos ailē “subsīdijas” neiekļauj. Ailēs “nodokļi” un “subsīdijas” iekļauj vienīgi tos nodokļus un subsīdijas, kas neattiecas tieši uz konkrētu produktu, jo pārējie jau tiek iekļauti produkcijas cenās. Nodokļi un subsīdijas ir jāreģistrē uz to laika momentu, kad tās ir aprēķinātas (nevis faktiski izmaksātas, kā līdz šim).

Ilggadīgiem stādījumiem un sējumiem tiek aprēķināta amortizācija.

4 INFORMĀCIJAS IEGŪŠANA UN APSTRĀDE LATVIJĀ JAUNĀS METODIKAS VAJADZĪBĀM

4.1 PRODUKCIJAS VĒRTĪBAS APRĒKINĀŠANA

4.1.1. Produktu ražošanas – izlietojuma bilances

Augkopības produkti

Informācijas sagatavošana LEK vajadzībām sākas ir ražošanas līmeņa, apjoma un produkcijas izlietojuma datu ievākšanu. Dati par sējumu platībām, ražībām un iegūto produkciju tiek iegūti tieši no CSP lauksaimniecības daļas. Tiek novērtēti vienīgi atsevišķi posteņi, par kuriem tiešas CSP informācijas pietrūkst. Tā, piemēram, rinda “pārējie augkopības produkti” par 1999.gadu veidojas šādi:

Novērtēta sēņu (šampinjoni, austersēnes utt.) produkcija

Novērtēta dzērveņu produkcija (izmantoti ZM dati)

Citur neuzskaitītā augkopības produkcija novērtēta ar 1% no visas augkopības produkcijas.

Līdzīgi novērtē arī citus produktus, par kuru ražošanu precīzu datu iztrūkst, piemēram, pārējās tehniskās kultūras, pie kurām ieskaita arī kultivētos ārstniecības augus.

Sējumu platības tiek izmantotas tikai tehnisko koeficientu aprēķināšanai, bet turpmākā aprēķinā ietilpst dati par kopējās saražotās produkcijas apjomu.

Ne visa saražotā produkcija ietilpst LEK izlaidē (skat. 3.4 nodaļu), turklāt tai var būt atšķirīgas cenas, kādās tā novērtēta. Šī iemesla dēļ jāveic saražotās produkcijas izlietojuma aprēķins, praktiski – jā sastāda produkcijas bilance saimniecību līmenī.

Vispirms šī bilance tiek sastādīta pa saimniecību veidiem – atsevišķi valsts saimniecību un statūtsabiedrību grupai (izmantojot veidlapu 1-gada (lauksaimniecība) un individuālajām saimniecībām (izmantojot lauku saimniecību apsekojumu ar korekciju atbilstoši iepriekšējā gada beigās uzrādītajam krājumam atlikumam). Tā kā lauku saimniecību apsekojums ietver produkcijas izlietojumu tikai atsevišķiem produkcijas veidiem augkopībā – graudaugi sadalījumā pa veidiem, kartupeļi, dārzeņi, augļi un ogas, tad pārējai produkcijai izlietojums tiek aprēķināts vai nu proporcionāli veidlapas 1-gada (lauksaimniecība) datiem, vai arī izmantojot ekspertu vērtējumu.

Rezultātā par galvenajām augkopības kultūrām tiek iegūta resursu – izlietojuma tabula, skat. Tab. 4.1-1.

Piemērs – kvieši.

Kopējā produkcija 351 900 tonnas (dati no CSP biļetena).

Sākuma krājumi. Rezultāts pārņemts no iepriekšējā gada beigu atlikumiem, ko sastāda norādītais atlikums formā 1-lauksaimn. 28 031,6 tonnas un lauku saimniecību apsekojumā 110 678,5 t. Kopā 138 710,1 tonnas.

Visiem izlietojuma veidiem, ieskaitot zudumus, valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām pamatā izmantoti veidlapas 1-gada (lauksaimniecība) dati. Taču par individuālām saimniecībām nācās veikt korekcijas, jo 1999.gada apsekojumā uzrādītie gada sākuma atlikumi ļoti būtiski (pat vairāk kā 2 reizes!) atšķīrās no 1998.gada beigās uzrādītajiem. Tādēļ par pamatu pieņemti 1998. un 1999.gadu beigu atlikumi, un par salīdzinot ar 1998.gada beigām neuzrādītajiem 1999.gada sākuma krājumiem proporcionāli palielināti visi izlietojuma veidi. Tā, piemēram, zudumu aprēķins kviešiem ir šāds:

Zudumi no 1999.g. apsekojuma veidlapas: 566,2 t.

Tab. 4.1-1 Galveno augkopības kultūru resursu – izlietojuma tabula

Nosaukums	RESURSI (tonnas)				PATĒRINŠ (tonnas)															Krājumu izmaiņas
	Kopējā produkcija	Sākuma krājumi LEKa	Zudumi	Kopā resursi	Nozares iekšienē						Gala patēriņš						Beigu krājumi	Kopā izlietots		
					Sēkla	Tai skaitā		Lopbarība	Tai skaitā		Kopā	Patērēts saimniecībā	Pārstrādāts pārdošanai	Pārdots	Tai skaitā ārpus l/s.	Eksports			Kopā	
						paš-ražotā	pirktā		paš-ražotā	pirktā										
Graudaugi	783 400	481 599	3 652	1 261 347	103 400	87 364	16 036	484 404	339 495	144 909	426 860	11 246	7 207	466 107	309 356	0	484 561	345 734	915 614	-135 865
Kvieši	351 900	138 710	1 172	489 438	40 300	37 733	2 567	119 743	70 247	49 496	107 980	3 222	2 702	259 464	207 401	0	265 389	116 069	373 369	-22 641
Kvieši, ziemas	247 900	105 626	846	352 680	27 300	25 462	1 838	86 032	49 363	36 669	74 825	2 229	2 054	191 903	153 397	0	196 185	81 669	271 011	-23 957
Kvieši, vasaras	104 000	33 085	326	136 758	13 000	12 270	730	33 711	20 884	12 827	33 155	994	649	67 561	54 005	0	69 204	34 400	102 358	1 316
Rudzi	88 700	45 863	461	134 102	10 600	6 516	4 084	34 325	25 576	8 749	32 092	3 433	2 378	65 007	52 173	0	70 818	31 192	102 910	-14 671
Mieži	232 600	193 053	1 431	424 222	34 800	28 914	5 886	210 080	155 675	54 405	184 588	2 397	2 127	100 661	40 369	0	105 185	134 449	289 773	-58 604
Auzas	66 100	72 910	410	138 600	11 200	7 932	3 268	77 401	59 627	17 773	67 559	792	0	25 040	3 998	0	25 833	45 209	93 392	-27 702
Pārējie graudaugi	44 100	31 063	177	74 985	6 500	6 270	230	42 855	28 370	14 485	34 640	1 401	0	20 129	5 414	0	21 530	18 815	56 170	-12 247
Pākšaugi	3 600	3 864	68	7 396	600	376	224	803	580	224	956	128	196	870	423	0	1 194	5 247	2 150	1 382
Kartupeļi	795 500	438 879	11 725	1 222 654	180 690	169 472	11 218	272 431	266 210	6 221	435 681	105 056	899	228 501	211 061	0	334 456	452 517	770 137	13 638
Cukurbietes	451 500	0	586	450 914	20	20	0	15 103	15 103	0	15 124	500	0	413 688	413 688	0	414 188	21 603	429 311	21 603
Rapša sēklas	11 700	86	59	11 727	640	132	508	114	114	0	246	0	1 827	8 160	8 153	316	10 302	1 178	10 549	1 092
Linšķiedra	2 130	0	94	2 036	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2 036	2 036	0	2 036	0	2 036	0
Linsēklas	580	164	5	739	213	91	122	176	176	0	267	27	0	238	115	0	265	207	532	43
Citas tehniskās kultūras	800	102	7	895	40	0	40	315	315	0	315	62	0	472	432	0	535	45	850	-57
Dārzeni, lauka	123 200	58 680	3 007	178 873	669	319	350	17 148	17 110	39	17 428	40 960	139	67 381	66 992	0	108 480	52 965	125 909	-5 715
Dārzeni segtajās platībās	6 900	0	50	6 850	120	0	120	38	38	0	38	1 615	25	5 113	4 993	0	6 752	60	6 790	60
Augļi un ogas (dārza)	45 504	6 438	2 055	49 887	0	0	0	4 845	4 839	6	4 839	27 619	37	11 323	11 317	529	39 509	5 539	44 348	-899

Viss izlietojums kviešiem (ražots 273 899,4 t + sākuma krājumi 43 835,0 t – beigu krājumi 91 737,8 t) izmantojot 1999.g. anketu = 225 996,1 t. Bet te norādīti sākuma krājumi 43835,0 t, savukārt 1998.g. anketā kā beigu krājumi bija 110 678,5 t.

Tādēļ aprēķinām izlietojumu, ņemot par pamatu 1998.g. beigu krājumus: (ražots 273 899,4 t + sākuma krājumi (= 1998.g. beigu krāj.) 110 678,5 t – beigu krājumi 91 737,8 t) = 292 840,3 t.

Ar iegūto starpības koeficientu koriģējam izlietojumu:

Zudumi kviešiem individ. saimn. $566,2 * 292 840,3 / 225 996,1 = 733,7$ t. Valsts saimniecībās un statūtsabiedrībās (veidl. 1-gada - lauks.) 438,4 t. Kopā zudumi kviešiem 1172,1 tonnas.

Līdzīgi tiek aprēķināts pašražotās lopbarības patēriņš un patēriņš saimniecībā uzturam (pašpatēriņš).

Sēklas izlietojuma pamatā ir: graudaugiem – ZM dati par graudaugu patēriņu sēklai 1999.gadā (kvieši 40 300 t, utt.), pārējām kultūrām daudzums individuālām saimniecībām ir novērtēts, bet par statūtsabiedrībām izmantoti veidlapas 1-gada (lauks.) dati. Dati par pirkto sēklu par statūtsab. – no veidlapas 1-gada (lauks.), par indiv. saimn. ir izdarīts novērtējums.

Pirktā lopbarība ir aprēķināta, izmantojot šādu sakarību: Visi pārdevumi – pārdevumi ārpus lauksaimniecības sektora = pirkta sēkla + pirkta lopbarība. Tā kā dati par statūtsabiedrībās iepirkto lopbarību ir pieejami (t.p. veidlapā), atliek to aprēķināt vienīgi individuālajām saimniecībām.

Pārstrāde pārdošanai. Veidlapā 1-gada (lauks.) tai atbilst aile “pārstrādāts pārtikai”. Individuālo saimniecību apsekojumā par 1998.gadu bija šāda atsevišķa pozīcija, taču par 1999.gadu tā vairs nav iekļauta, tādēļ šai saimniecību grupai izdarīts novērtējums, ņemot par pamatu pārstrādātās produkcijas īpatsvaru no 1998.gada apsekojuma.

Pārdots. Par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām ir dati par visiem pārdevumiem. Savukārt par individuālo sektoru tie tiek iegūti pēc atlikuma principa – no kopējā patēriņa atņemot visus pārējos izlietojuma veidus. Šādā veidā pie pārdevumiem tiek iekļauta arī daļa no apsekojuma tabulas rindas “citādi izlietots” satura, jo arī šis izlietojums, ja vien tas nav izlietots lauksaimnieciskās ražošanas nodrošināšanai, ir jāiekļauj izlaidē kā gala produkcija.

Pārdots ārpus lauksaimniecības: Par graudaugiem informācija tiek iegūta no veidlapas “1- iepirkums”, pievienojot vēl 5%, ar ko novērtēti citi pārdevumi. Kartupeļiem – pārdevumi sēklai un lopbarībai ir novērtēti (17 tūkst. tonnu). Pārējām kultūrām datu trūkuma dēļ ir pieņemts, ka visi individuālo saimniecību pārdevumi ir ārpus lauksaimniecības sektora. Savukārt statūtsabiedrībās šie pārdevumi tiek aprēķināti, no kopējā pārdotā apjoma atņemot to, kas iepirkts no citām saimniecībām sēklai vai lopbarībai. Protams, šie pirkumi var būt arī no individuālām saimniecībām, bet sektora līmenī tam nav izšķirības.

Par statūtsabiedrībām tiek uzrādīti arī *pārdevumi eksportam*. Šis postenis LEK rezultātu ieguvei ir nozīmīgs vienīgi tad, ja eksporta apjomi ir būtiski un eksporta cena atšķiras no iekšzemes cenas.

Beigu krājumi tiek iegūti, izmantojot veidlapā 1-gada (lauksaimniecība) un lauku saimniecību apsekojumā minētos krājumus. (Kviešiem: 24 331,3 + 91 737,8 t = 116 069,1 tonnas).

Tab. 4.1-2 Lopkopības produkcija (gaļas ražošanas dzīvsvārā) 1999. gadā

	Liellopi			Cūku			Aitu un kazu			Putnu		
	Statūtsab. un valsts s.	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības	Statūtsab. un valsts s.	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības	Statūtsab. un valsts s.	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības	Statūtsab. un valsts s.	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības
Nokauto un kaušanai pārdoto lošu skaits	35642	0	35642	204254	0	204254	73	0	73	4470386	0	4470386
Ražota gaļa savā saimniecībā (ieskaitot nārdoto) - tonnās	11201,1	26796,0	37997,1	18335,3	26046,0	44381,3	3,5	522,0	525,5	8650,2	284,0	8934,2
no tās:											0,0	
nārdota -tonnās	10720,2	24061,7	34781,9	16644,5	16566,2	33210,7	2,4	182,3	184,7	2619,2	6,1	2625,3
pārstrādāta savā saimniecībā pārdošanai - tonnās	424,6	22,1	446,7	1579,9	39,3	1619,2	0,8	0,6	1,4	6011,3	0,0	6011,3
patērēta uzturam -tonnās	56,3	2712,3	2768,6	110,9	9440,5	9551,4	0,3	339,1	339,4	19,7	277,9	297,6
Ieņēmumi no pārdotās gaļas - latos	2938094	9064505	12002599	10128635	11121693	21250328	856	80202	81058	1593227	5944	1599171
Ieņēmumi no pārdošanai pārdotās gaļas - latos	175417	10724	186141	1166017	31275	1197292	351	0	351	4715249	0	4715249
Vidējā pārdotā gaļas cena (Ls/t)	274,07	364,13	337,58	608,53	656,00	636,39	356,67	439,89	439,34	608,29	973,83	619,91
Vidējā pārdotā pārstrādei gaļas cena (Ls/t)	413,13	485,76	416,72	738,03	796,63	739,45	438,75	0,00	438,75	784,40	0,00	784,40

Lopkopības produkti.

Lopkopības produktu izlietojuma aprēķins par 1999.gadu tika iekļauts statūtsabiedrību un valsts saimniecību veidlapā Nr.24 (pārskats par lopkopību), un šī aprēķina forma bija analoga lauku saimniecību apsekojumam. Šie dati bija pieejami ievērojami ātrāk nekā veidlapas 1-gada (lauksaimniecība) dati un arī nebija tamlīdzīgu nesakritību, tādēļ aprēķins ir daudz vienkāršāks un pārskatāmāks. Informācija par galveno lopkopības produktu ražošanu un izlietojumu sākotnēji tika apkopota šādās tabulās Tab. 4.1-2 un Tab. 4.1-3.

Tab. 4.1-3 Lopkopības produkcija (piens) 1999. gadā

Piens	Govju piens			Kazu piens	Piens kopā
	Statūtsab. un valsts s.	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības	Iedzīvotāju saimn.	Visu veidu saimniecības
Izslaukts piens - tonnās	112215.00	684800.00	797015.00	1711.00	798726.00
tai skaitā:					0.00
izbarots lopiem - tonnās	18272.70	151305.45	169578.15	378.04	169956.19
patērēts saimniecībā uzturam - tonnās	205.40	175542.61	175748.01	1227.53	176975.54
pārdots piens - tonnās	92425.30	351681.16	444106.46	101.96	444208.42
pārdošanai pārstrādāts piens savā saimniecībā - tonnās	1300.30	5539.37	6839.67	1.64	6841.31
no tā:					0.00
biezpiena ražošanai - tonnās	160.70	633.10	793.80		793.80
krējuma ražošanai - tonnās	1093.00	2624.51	3717.51		3717.51
siera ražošanai - tonnās	1.30	195.27	196.57	1.64	198.21
sviesta ražošanai - tonnās	37.80	137.78	175.58		175.58
jogurta ražošanai - tonnās	7.50	1039.50	1047.00		1047.00
Zudumi - tonnās	11.30	731.41	742.71	1.83	744.53
Ieņēmumi no pārdotā piena latos	8874848.00	25343759.42	34218607.42	31741.56	34250348.98
Ieņēmumi no pārdošanai pārstrādātā piena latos	191027.00	447259.72	638286.72	163.86	638450.58
Vidējā pārdotā piena cena (Ls/t)	96.02	72.06	77.05	311.32	77.10
Vidējā pārdotā pārstrādei piena cena (Ls/t)	146.91	80.74	93.32		93.32

Lauku saimniecību apsekojumā dati ir uzrādīti tikai par janvāri līdz oktobri, tādēļ produkcijas izlietojums pēdējos divos mēnešos tika pieņemts proporcionāls iepriekšējiem 10 mēnešiem. Produkcijas realizācijas cena tika koriģēta atbilstoši cenas izmaiņām iepirkuma uzņēmumos.

LEK ir izmantoti ar pustrekniem burtiem izceltie skaitļi.

Gaļas ražošana un izlietojums lauku saimniecību apsekojumā ir norādīti kautmasā, tādēļ šie dati tika pārrēķināti dzīvsvārā pēc anketā norādītajiem koeficientiem.

4.1.2. LEK iekļaujamā produkcijas apjoma aprēķins

Iepriekš aprēķinātās produkcijas izlietojuma sadalījums dod iespēju sastādīt LEK gan pēc jaunās, gan vecās metodikas.

Kā jau aprakstīts 3.nodaļā, atbilstoši jaunajai metodikai LEK izlaidē iekļauj visu saražoto produkciju, izņemot zudumus, sēklu, kas saražota un patērēta pašu saimniecībā, kā arī atsevišķus netirgojamus produkcijas veidus, kuriem grūti noteikt saražotā apjomu un vērtību (ganību zāle u.c.). Neiekļauj arī lopbarībai izlietot lopkopības produktu vērtību, jo šīs darbības atrodas vienā NACE 1.red. četrpāru līmenī. Tādēļ aukopības produktu izlaidi (LEK) raksturo šāds vienādojums:

$$Izlaide = pārdots + pārstrādāts saimniecībā + pašpatēriņš + patērēts lopbarībai savā$$

saimniecībā + krājumu izmaiņas. (1997.g. rokasgr.)

Atsevišķiem produkcijas veidiem, kas parasti netiek audzēti speciāli lopbarībai (dārzeņi, augļi), un līdz ar to rodas grūtības ar šī apjoma novērtēšanu vērtības izteiksmē, patēriņš lopbarībai netiek iekļauts izlaidē. Izlaidē atbilstoši LEK rokasgrāmatai netiek iekļauta arī ganību zāle. Lai gan, kā minēts pēdējās rekomendācijās, iekļaujamos vai neiekļaujamos produktu veidus var noteikt dalībvalsts pati, ņemot vērā iespējas ticami novērtēt attiecīgā produkta daudzumus un cenu.

Jāpiebilst, ka ar pārstrādāto saimniecībā te ir saprotama atdalāmā pārstrāde, pie nosacījuma, ja pārstrādes izmaksas tiek atdalītas no lauksaimnieciskās darbības izmaksām. Pretējā gadījumā tā ir neatdalāmā blakusdarbība, un tai izlietotā produkcija būtu jāuzskaita kā iekšējais patēriņš un nav jāiekļauj izlaidē. Izlaidē jāiekļauj tikai iegūtais pārstrādātais produkts.

Latvijas LEK ir pielietota mazliet cita metodika, lai noteiktu bruto segumu tieši no pārstrādes: Ailē “neatdalāmā pārstrāde” ir aprēķināta starpība starp ieņēmumiem no pārdotās pārstrādātās produkcijas un pārstrādei izmantoto izejvielu vērtību, novērtējot tās izejvielu pārdošanas cenās. Tādēļ pārstrādei izmantoto produkciju varam iekļaut ailē “pārstrādāts”. Rezultāts tiek iegūts vienāds, bet šādā veidā iegūstam papildu informāciju – gan par to, cik liels ir kopējais pārstrādātās produkcijas apjoms, gan – kāds bruto segums ir tieši no pārstrādes.

Savukārt iepriekšējā metodika paredzēja aprēķināt gala produkciju pēc šādas formulas:

Gala produkcija = pārdots ārpus lauksaimniecības sektora + pārstrādāts saimniecībā + pašpatēriņš + krājumu izmaiņas (1989.g. rokasgr.).

Tāpat starpība veidojas par pārdoto citiem lauksaimniecības ražotājiem, kā arī pašu saimniecībā izmantoto citu NACE 1.red. četrciparu līmeņa klasifikācijā iekļauto produktu ražošanai. Protams, attiecīgi produkti tādā pašā vērtībā tiks iekļauti arī starppatēriņā, tādēļ “nozares” ienākumu aprēķinu šīs izmaiņas neietekmē.

Lopkopības produkcija.

Pastāv īpatnības, aprēķinot izlaidi dzīvniekiem. Lopkopības izlaidē neiekļauj tirdzniecību ar dzīvniekiem dzīvniekiem. Dzīvnieku importu audzēšanai atņem nost tieši no produkcijas. Dzīvnieku produkcija tiek uzskaitīta kā izaudzētais daudzums, nevis kā iegūtā gaļa, t.i. tiek ņemta vērā nepabeigtā ražošana saimniecībās.

Izlaide = pārdots (neiekļaujot dzīvus lopus izaudzēšanai) + pārstrādāts pārdošanai + pašpatēriņš + pašražotā pamatkapitāla izmaiņas + krājumu izmaiņas ganāmpulkā – saimniecībās importētie lopi.

Bez tam, produkciju, kas iegūta no pamatkapitālā uzskaitītajiem lopiem (slaucamās govīs, sivēnmātes, būtu jāuzskaita arī aitu mātes), iekļauj ar “+” zīmi kā pašražotā pamatkapitāla izmaiņas. Turpat iekļauj arī pamatkapitāla lopu izmaiņas gada laikā. Minēto posteņu aprēķins Latvijā par liellopiem un cūkām redzams tab. 4.1-4.

Tab. 4.1-4 Liellopu un cūku ganāmpulka aprīte un dzīvmasas pieauguma iegūšana 1999. gadā.

Nr.	Nosaukums	Mērvien.	Liellopi				Cūkas			
			Govis	Jaunlopi	Teles	pārējie	pavisam	sivēnmātes	pārējās	pavisam
1	Ganāmpulks gada sākumā	T.gab.	242,1			192,2	434,3	43,6	377,5	421,1
2	Dzimušie lopi	T.gab.	157,0				157,0	455,4		455,4
3	Ienākušie no citām saimniecībām	T.gab.								
4	Ienākušie ganāmpulka atjaunoš.	T.gab.	4,2			148,1	152,3	18,0	410,8	428,7
5	Kopā (1+2+3+4)	T.gab.	403,3			340,3	743,6	516,9	788,3	1 305,2
6	Ganāmpulks gada beigās	T.gab.	205,6			172,8	378,4	37,1	367,8	404,9
7	Prom aizgājušie pavisam (5-6)	T.gab.	197,7			167,5	365,2	479,8	420,5	900,3
8	Uz citām ganāmpulka grupām	T.gab.	148,1			4,2	152,3	410,8	18,0	428,7
9	Izgājušie uz citām saimniecībām	T.gab.								
10	Zudumi jaundzimušiem	T.gab.	8,9				8,9	44,6		44,6
11	Zudumi, pārējie lopi	T.gab.	2,5			2,0	4,5	1,1	10,1	11,2
12	Nokauto lopu skaits	T.gab.	38,2			161,3	199,5	23,4	392,4	415,8
	Starpība (+)	T.gab.								
13	Lopu vidējais svars nokaujot (14/12)	kg/lopu	428,0			134,1		150,0	104,2	
14	Nokauto lopu svars kopā	t	16 363,5			21 633,5	37 997,0	3 506,5	40 874,5	44 381,0
15	Krājumu izmaiņas	t	-14 922,5			-4 938,4	-19 860,9	-715,0	-980,6	-1 695,6
16	Gala produkcija (14+15)	t	1 441,0			16 695,2	18 136,1	2 791,5	39 893,9	42 685,4
						91,5	131,1			
17	Dzīvmasas pieaugums (1 lopam)	g/dienā				262			259	
18	Turēšanas vidējais ilgums (1)	Mēn.(2)	5,9			13,3		1,8	10,8	
19	Aprīte (1)	Reiz/gad.				0,9			1,1	
20	Sākuma svars	kg/lopu				30,0			20,0	
21										
22	Gada vidējais lopu skaits	T.gab.	223,85			182,5	406,4	40,4	372,7	413,0
23	Gaļas ieguve kopā	t					37 997			44 381
24	Dzimušie lopi, skaits	T.gab.					157,0			455,4
25	Dzimušie lopi uz 1 māti	gab/lopu	0,70					11,29		
26	Lopu zudumi	T.gab.					13,4			55,8
27	Jaundzimušo lopu zudumi, %	%	5,69					9,80		
28	Pārējo lopu zudumi, %	%	1,10	1,10	1,10	1,10		2,70	2,70	
29	Vid. svars ganāmpulkā, g.sāk.	kg/lopu	437,0			226,2		110	52	
30	Vid. svars ganāmpulkā, g.beigās	kg/lopu	442,0			223,0		110	51	

(1) Jaunlopiem ietverot tikai kaujamās

(2) Govīm un sivēnmātēm - gados.

Skaitļi šajā tabulā tiek ievadīti vienīgi ar tumšāku krāsu iekrāsotajās rūtiņās, pārējās tiek aprēķinātas automātiski. Ganāmpulks gada sākumā un beigās tiek iegūts no oficiālās statistikas, tāpat arī saražotās gaļas daudzums dzīvsvārā (liellopi- 37 997 tonnas, cūkas 44 381 tonna). Dzimušo un kritušo lopu skaits, sākot ar 1999.gadu, tiek iegūts arī par individuālajām saimniecībām no apsekojuma (korģējot ar gada pēdējo divu mēnešu datiem). Dati par vidējo svaru ganāmpulkā iegūstami tikai par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām (veidlapa "pārskats par lopkopību") un tie attiecināti uz visām saimniecībām ar nelielu korekciju. Par cūku ganāmpulku pieejams tikai vidējais svars visām cūkām, sivēnmāšu svars ir novērtēts (te uzrādītas sivēnmātes jau no 4 mēn. vecuma). Lopu vidējais svars nokaujot ir novērtēts: govīm – izmantojot minētās veidlapas, kā arī pārraudzības saimniecību datus, sivēnmātēm – ekspertu vērtējums. Turēšanas vidējais ilgums govīm ir aprēķināts, ņemot vērā par gadu vecāku telišu skaitu iepriekšējā gadā un atņemot nokaut paredzētās, bet sivēnmātēm – izmantojot 1.reizi apsēklotu sivēnmāšu skaitu. Sevišķi govīm vidējais turēšanas ilgums iznāk ļoti liels un nesakrīt ar pārraudzības saimniecību uzrādīto (3-4 gadi), kā arī vidējo statūtsabiedrībās (pēc veidlapas nr.24) - 4,06 gadi. Tomēr, ievietojot šo rādītāju mazāku, strauji pieaugs iegūtās gaļas daudzums no govīm, kas vēl katastrofālāk samazinās dzīvsvara pieaugumu pārējiem liellopiem, kaut pēdējais jau patreiz ir katastrofāli zems.

Pēc šīs tabulas datiem tiek aprēķināta gala produkcija liellopiem un cūkām. Tās aprēķins pēc vecās un jaunās metodikas ir identisks.

Liellopu ražošanas 1999.gadā:

Gaļas ieguve kopā	37 997 t
Krājumu izmaiņas govīm	-14922,5 t
Krājumu izmaiņas pārējiem liellopiem	- 4938,4 t
Liellopu izaudzēšana dzīvsvārā	18136,1 t

Tabulā ir iekļauti arī rādītāji, pēc kuriem var spriest par gaļas ieguves rādītāju saskanīgumu ar lopu skaita un aprites rādītājiem. Pēc izveidotās tabulas redzam, ka atklājas liela neatbilstība. Pie statistiski uzrādītās liellopu gaļas ieguves iznāk, ka viena liellopa (neskaitot govīs) vidējais diennakts dzīvsvara pieaugums ir tikai 262 g (cūkām 259 g). Arī dzimstības rādītājs ir diezgan zems – uz 100 govīm gadā dzimuši 70 teliņi. Iespējams, ka zudumi varētu būt nedaudz lielāki, jo patreiz uzrādīti tikai 13,4 tūkst. kritušo liellopu, kas ir 3% no gada vidējā lopu skaita. Aitām šie rādītāji ir vēl neatbilstošāki – no 32 tūkst. aitu un 9,4 tūkst. kazu (vidēji 1999.gadā) iegūts tikai 526 t gaļas dzīvsvārā (vidēji uz 1 dzīvnieku 12,7 kg !). Tas nozīmē, ka šis rādītājs prasa pārbaudi, izmantojot vēl citus informācijas iegūšanas veidus. Salīdzinājumam var minēt, ka ZM rajonu lauksaimniecības departamentu dati par 1996.-1998.gadiem uzrādīja par 20-25% augstāku gaļas ražošanu nekā CSP. Par šiem jautājumiem notiek konsultācijas ar CSP speciālistiem, apspriežot iespējas precizēt gaļas ražošanas rādītāju iegūvi un aprēķināšanu.

Tabulas 14.ailē aprēķināts, kāda daļa no gaļas iegūta, nokaujot pamatganāmpulka dzīvniekus (govīs un sivēnmātes). No likvidētajām govīm iegūtā gaļa pēc aprēķina ir 16 363,5 t, kas sastāda vairāk kā 40% no kopējās liellopu gaļas; no sivēnmātēm – 3 506,5 t. Šo rādītāju lielums ir tieši atkarīgs no vidējā dzīvnieku turēšanas ilguma un svara pie nokaušanas, bet abi minētie rādītāji ir novērtēti netieši, kaut arī izmantojot statistikas informāciju.

Aprēķinot izlaidi pienam, neiekļauj lopiem izēdināto pienu, kas pie mums joprojām sastāda ievērojamu daudzumu – 170 tūkst. tonnu (21% no saražotā). Olu ražošanā neiekļauj inkubācijai, kā arī lopbarībai izlietotās olas. Šāds princips (no ražošanas atņemot saimniecībā izlietoto lauksaimnieciskajā ražošanā, kā arī zudumus), tiek izmantots arī citiem lopkopības produktiem.

4.1.3. Produkcijas novērtēšana

Kaut arī jaunā metodika prasa produkcijas novērtēšanu bāzes cenās (iekļaujot par produktu maksātās subsīdijas un atņemot nodokļus, kuri attiecas tieši uz produktu), tomēr vispirms tiek izmantotas ražotāja cenas, kas aprēķinātas pēc tādas pat metodes, kā līdz šim. LEK tiek izmantotas divu veidu cenas: viena – pārdevumu cena, kuru iegūst: par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām no veidlapas 21-iekpirkums, par individuālām saimniecībām – no lauku saimniecību apsekojuma. Atsevišķiem produktu veidiem (cukurbietes, linšķiedra, piens, līdz 1998.gadam arī graudaugi) tiek izmantotas pārstrādes uzņēmumu iepirkuma cenas. Tiem produkcijas veidiem, kuriem par individuālajām saimniecībām cena nav pieejama, tiek izmantota veidlapas 21-iekpirkums cena (piemēram, rapsis, linsēklas, u.c.).

Bez tam, LEK ietvaros ir aprēķināta arī t.s. iekšējā patēriņa cena (internal price). Tajā novērtē produkciju, kas tiek patērēta lauksaimniecības sektora iekšienē. 1999.gadam iekšējā cenā ir novērtēta tikai tā produkcija, kas tiek patērēta uz vietas saimniecībās, bet visiem pārdevumiem izmantota pārdevumu cena (tas arī atbilst cenu avotam, jo gan veidlapā “21-iekpirkums”, gan apsekojuma anketā uzrādīta vidējā cena visiem pārdevumiem). Tirgojamiem produktiem (graudi, kartupeļi, piens u.c.) iekšējā patēriņa cena ir aprēķināta, izmantojot koeficientu 0,8 – 1,0, rēķinoties ar atšķirībām produktu

kvalitatē atkarībā no izmantošanas mērķa. Dārzeniem un augļiem cenas atšķirība ir lielāka, tādēļ ka iekšējais patēriņš (šajā gadījumā lopbarība un zudumi) nav tipisks šiem produktiem, tādēļ to cena ir aprēķināta pēc vidējā barības vienību satura, par pamatu izmantojot lopbarības kartupeļu cenu.

Netirgojamai produkcijai cena tiek novērtēta, izmantojot dažādus avotus: LLKC krājumu novērtējuma cenu grāmatvedības saimniecībās; CSP lauksaimniecības produkcijas aprēķinos izmantoto cenu (salmi utt.); ar LEK palīdzību izrēķināto ražošanas pašizmaksu (zāles lopbarība). Izvēloties to vai citu novērtējumu, ņemta vērā tā ticamības pakāpe.

Tab. 4.1-5 1999.gada LEK produkcijas vērtības aprēķinā izmantotās ražotāja un iekšējās lietošanas cenas.

Produkcijas veids	Vidējā cena	Ražotāja cena	Iekšējās lietošanas cena
Kvieši	58,66	61,44	55,30
Rudzi	57,09	58,59	55,66
Mieži	54,82	54,82	54,82
Auzas	55,12	55,12	55,12
Pārējie graudaugi	44,79	65,62	47,07
Pākšaugi	62,53	62,53	62,53
Kartupeli	44,82	47,13	43,24
Cukurbietes	20,54	20,61	18,55
Rapša sēklas	113,71	113,71	113,71
Linšķiedra	45,74	45,74	45,74
Linsēklas	218,43	218,43	218,43
Citas tehniskās kultūras	668,60	668,60	668,60
Dārzeni, lauka	59,38	63,86	37,38
Dārzeni segtajās platībās	464,21	477,40	37,38
Augļi un ogas (dārza)	127,19	145,06	27,19
Lopbarības saknaugi	18,69	18,69	18,69
Siens	18,63	18,63	18,63
Zalā masa zalbarībai u.c.	5,03	5,03	5,03
Noganītā zaļā masa	1,60	1,60	1,60
Salmi	6,68	6,68	6,68
Piens	78,87	80,59	72,53
Liellopu gaļa	337,58	337,58	337,58
Cūkgaļa	636,39	636,39	636,39
Aitu un kazu gaļa	439,34	439,34	439,34
Olas	35,84	35,84	35,84
Putnu gaļa	678,64	678,64	678,64
Vilna	644,22	644,22	644,22

Salīdzinot dažādus cenu avotus, atklājas, ka ne vienmēr tie ir konsekventi. Tā, piemēram, no zemnieku, piemājas saimniecībām un personiskajām palīgsaimniecībām pārdotā piena cena, izmantojot lauku saimniecību apsekojumu, par 1999.gadu tiek iegūta 72,06 Ls/t (skat. Tab. 4.1-3), bet no veidlapas 13-ievērojums (dati iegūti no pārstrādes uzņēmumiem) izriet cena 77,71 Ls/t. Savukārt par gaļu ir pretēja tendence – no lauku saimniecību apsekojumiem tiek iegūta augstāka cena. LEK vajadzībām gaļas cena tiek iegūta no apsekojuma un veidlapas 21-ievērojums, bet par pienu – tiek izmantota pārstrādes uzņēmumu cena, jo grūti izskaidrot, kādēļ vidējā pārdevumu cena var būt tik ievērojami mazāka par cenu, par ko iepērk pārstrādes uzņēmumi. Ja, piemēram, saimniecība kādam

(radiem, darbiniekiem u.c.) pārdod produktus par pazeminātu cenu vai atdod bez maksas, starpība līdz tirgus cenai būtu jāuzskaita kā pašpatēriņš vai atlīdzība nodarbinātajiem, bet par to nedrīkstētu samazināt izlaidi.

Aprēķins bāzes cenās.

Novērtēšana bāzes cenās tiek veikta, produkcijas vērtībai ražotāja (tirgus) cenās pieskaitot to subsīdiju daļu, kuras iespējams attiecināt uz konkrētu produktu.

Subsīdiju iedalījums produktu un "pārējās" subsīdijās 1999.gadam veikta šādā veidā:

Tab. 4.1-6 LEK iekļaujamās valsts subsīdijas 1999. gadā.

Nr.	Programma, apakšpunkts	Summa, Ls	Produktu veids, uz kuru attiecinātas subsīdijas
3	Ciltsdarba attīstība	6768014	
3.1.	Govju ganāmpulka selekcija	788 826	Piens
3.1.1.	Govju individuālā ražības kontrole	373 965	(mīnus šī rinda)
3.2.	Cūkkopības nozares attīstība	612 628	Cūkgaļa
3.3.	Šķirnes zirgu selekcija	120 780	Zirgi (pārējā lopkop.)
3.4.	Aitu ganāmpulka selekcija	38 193	Aitas
	Kopā 3.1.2.-3.1.6.;3.2.2. un 3.3.-3.4.	1 186 462	
3.5.	Vaislas materiālu iegāde ārvalstīs	202 368	
4	Sēklkopības attīstība		
4.1.	Par sertificētas šķirnes sēklas realizāciju	970 841	Graudaugi
4.2.	Par sēklaudzēšanas sējumos izsētu sertificētu šķirnes sēklu	163 349	Graudaugi
5	Augstas kvalitātes produkcijas ražošana, pārstrāde, glabāšana	3 257 786	
5.1.	Lini	324 415	Linšķiedra
5.2.	Alus mieži	66 388	Mieži
5.3.	Kartupeļi	182 915	Kartupeļi
5.4.	Proteīna kultūras		
5.5.	Graudu glabāšana	99 360	Graudaugi
5.6.	Rapsis, ripsis un galega	131 890	Rapsis, pārējās tehn.k.
5.7.	Jaunlopu izaudzēšana gaļai	802 750	Liellopu gaļa
5.8.	Cūkgaļas tirgus stabilizācijai	1 264 967	Cūkgaļa
5.9.	Dārzeni segtajās platībās	134 966	Dārzeni
5.10.	Cukurbietes	1 152 283	Cukurbietes
5.11.	Rudens lauku darbiem saņ. kredīta % dzēšana	23 842	
	Kopā ZM izmaksātās lauks. subsīdijas	18 362 495	
=	T.sk. LEK iekļaujamās subsīdijas	6 706 796	
+	Akcīzes nodokļa kompensācija degvielai - samaksāts 1999. gadā	11 400 000	
=	Kopā LEK iekļaujamās subsīdijas	18 106 796	
	T.sk. produktu subsīdijas	6 480 586	

Jāpaskaidro, ka ne visas valsts izmaksātās subsīdijas lauksaimniecībai tiek uzskatītas par subsīdijām LEK izpratnē. Tādēļ tika veikta to atlase, par ko tuvāk paskaidrots apakšpunktā (Nr. 4.3.1) “subsīdijas”.

No iekļaujamām subsīdijām (neskaitot akcīzes nodokļa atmaksu dīzeļdegvielai) gandrīz visas ir diezgan viegli attiecināt uz kādu noteiktu produkcijas veidu. Tās subsīdijas, kuras būtu attiecināmas uz kādu produkcijas grupu (piemēram, visiem graudaugiem), ir sadalītas pa atsevišķiem veidiem proporcionāli bruto produkcijas vērtībai.

Kas attiecas uz produktu nodokļiem, tad neviens no pastāvošiem nodokļiem nešķita piemērots šādam statusam (PVN šeit nav uzskaitāms). Tie būtu nodokļi, kas būtu maksājami tieši par kāda konkrēta produkta ražošanu (piemēram, par ražošanas kvotu pārsniegšanu utt.).

Tādējādi kopējā produkcijas vērtības aprēķināšana katram produkcijas veidam notiek šādi:
Izlaide (gala produkcija) fiziskās vienībās x ražotāja cena vai iekšējā cena = gala produkcija ražotāja cenās + subsīdijas, kas attiecas uz produktu = gala produkcija bāzes cenās (skat. Tab. 4.1-7).

Tab. 4.1-7 Kopējās un gala produkcijas vērtība 1999. g. (1000 Ls)

 Latvija
 LEK-OPAL

2000.12.13

Produkcijas veids	Bruto izlaide	Gala produkcija	Produktu subsīdijas	Produktu nodokļi	Gala produkcija bāzes cenās
	ražotāja cenās				
Graudaugi	44 695,3	39 728,8	1 299,5		41 028,3
Kvieši	20 950,9	18 799,5	576,6		19 376,1
Rudzi	5 101,8	4 713,4	139,6		4 853,0
Mieži	12 750,9	11 087,4	410,2		11 497,7
Auzas	3 643,7	3 183,9	98,3		3 282,1
Citi graudaugi	2 248,0	1 944,5	74,8		2 019,3
Kaltēti pākšaugi	225,1	197,3			197,3
Sakņaugi	49 426,1	41 555,2	1 335,2		42 890,4
Kartupeļi	35 758,3	27 920,7	182,9		28 103,6
Cukurbietes	9 273,4	9 262,2	1 152,3		10 414,5
Citi sakņaugi	4 394,4	4 372,4			4 372,4
Tehniskās kultūras	2 089,4	1 827,2	456,3		2 283,5
Eļļaugi	1 457,1	1 414,4	122,1		1 536,5
Rapsis	1 330,4	1 308,7	122,1		1 430,7
Citi eļļaugi (linsēklas)	126,7	105,7			105,7
Šķiedraugi (linšķiedra)	97,4	93,1	324,4		417,5
Citas tehniskās kultūras	534,9	319,7	9,8		329,5
Svaigi dārzeņi	10 590,3	9 823,1	135,0		9 958,0
Svaigi augļi	5 787,5	5 600,1			5 600,1
Citas augkopības kultūras un produkti	26 555,0	18 834,7			18 834,7
Lopbarība	16 882,7	16 511,5			16 511,5
Siens	12 802,2	12 610,2			12 610,2
Skābsiens	3 155,8	3 061,2			3 061,2
Cita lopbarība	924,7	840,1			840,1
Lopbarība (cita)	2 706,2				
Ziedi un dekoratīvie augi	1 418,0	1 418,0			1 418,0
Citas augkopības kultūras	5 548,1	905,2			905,2
Augkopības izlaide	139 368,6	117 566,3	3 226,0		120 792,3
Dzīvnieki	41 759,7	38 813,9	2 718,5		41 532,4
Liellopi (ieskaitot jaunlopus)	7 397,5	5 879,0	802,8		6 681,8
Cūkas	28 409,3	26 981,9	1 877,6		28 859,4
Aitas un kazas	136,2	136,2	38,2		174,4
Mājputni	5 816,8	5 816,8			5 816,8
Dzīvnieku produkti	92 931,7	69 057,5	535,6		69 593,1
Piens (nepārstrādāts)	62 992,9	50 612,0	414,8		51 026,8
Olas	14 897,4	14 397,7			14 397,7
Neapstrādāta vilna	59,1	59,1			59,1
Citi dzīvnieku produkti	14 982,3	3 988,6	120,8		4 109,4
Lopkopības izlaide	134 691,5	107 871,3	3 254,2		111 125,5
Līgumdarbu veikšana l/s ražošanas stadij					
Lauksaimniecības izlaide	274 060,1	225 437,7	6 480,1		231 917,8
Blakusdarbības (neatdalāmās)	13 358,2	13 358,2			13 358,2
L/s produktu pārstrāde	50,1	50,1			50,1
Dzīvnieku pārstrāde	2,4	2,4			2,4
Dzīvnieku produktu pārstrāde	47,7	47,7			47,7
Citas neatdalāmās blakus-darbības (pre	13 308,1	13 308,1			13 308,1
Lauksaimniecības "nozares" izlaide	287 418,3	238 795,9	6 480,1		245 276,0

4.2 STARPPATĒRIŅA UZSKAITE

Viss starppatēriņš (ražošanā izlietoto resursu un pakalpojumu izmaksas) metodiski veidojas no 2 daļām:

- ražotais lauksaimniecības sektorā (piemēram, sēkla, lopbarība; tiek iegūts no LEK jau ievadītajiem datiem par produkcijas ražošanu un izlietojumu)
- iepirkts ārpus lauksaimniecības sektora (tiek iegūts, izmantojot statistikas informāciju par ražošanas izdevumiem).

Datu ieguves avoti pa saimniecību veidiem ir nedaudz atšķirīgi, atšķirīgs ir arī to ieguves periods. Tādēļ starppatēriņa aprēķināšana zemnieku, piemājas un personiskajās saimniecības atšķiras no valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām, lai gan pēdējos gados šīs izmaiņas ir samazinājušās.

Informācijas avoti starppatēriņa izdevumiem:

- zemnieku, piemājas saimniecībās un personiskajās palīgsaimniecībās – izlases veida apsekojums;

- valsts saimniecībās un statūtsabiedrībās – CSP veidlapa “1-gada (lauksaimniecība)”;

Dati no šiem pirmavotiem līdz to ieviešanai LEK prasa vēl papildus apstrādi.

Starppatēriņa aprēķināšana privātajās saimniecībās.

Individuālo saimniecību aprēķinā izmantotie rādītāji un to apstrāde parādīti Tab. 4.2-1.

Tab. 4.2-1 Starppatēriņa aprēķins individuālām saimniecībām, 1999.gads.

Pozicijas no veidlapas	Statistikas informācija (1.01.99.-31.10.99.) tūkst. Ls	Aprēķinos lietotie koeficienti			Iegūtais rezultāts Pavisam 1999.g. Tūkst. Ls
		Attiecinot uz gadu	Pirkumi no nelauks.	PVN korekcija	
	1	2	3	4	5=1*2*3/4
Sēkla un stādi	5 387	1	0,37	1,18	1 689
Degviela, smērvielas	19 321	1,1	1	1,18	18 011
Elektroenerģija	4 534	1,15	1	1,18	4 418
Kurināmais	1 955	1,2	1	1,15	2 040
Mēslojums	8 412	1	0,9	1,18	6 416
Augu aizsardzība	4 040	1	1	1,18	3 424
Veterinārie izdevumi	3 512	1,2	1	1,1	3 831
Lopbarība	6 155	1,2	0,7	1,18	4 382
22% no celtniecības materiāliem	695	1,1	1	1,18	648
Citi materiāli	2 197	1,2	1	1,18	2 234
Darbi un pakalpojumi	5 930	1	1	1,06	5 594
Pārējie izdevumi	5 081	1,2	1	1,12	5 444
Apdrošināšana	1 057	1	1	1,18	896
Kopā starppatēriņš					59 027
LIZ platība (tūkst. ha)	1 410,9				

Avots: aprēķini no individuālo saimniecību apsekojumu informācijas 1999.g. jūnijā un novembrī

Aprēķinos lietotie koeficienti ir izvēlēti, pamatojoties uz pieņēmumiem un pieredzi. Starppatēriņā nav iekļautas pozīcijas, kuras metodiski ir vairāk attiecināmas uz ieguldījumiem pamatkapitālā (lielākā daļa no celtniecības materiāliem; celtniecības darbi, pirkta tehnika), lai gan pēc šāda dalījuma viennozīmīgi nevar spriest, vai visi minēto posteņu izdevumi patiesi ir kapitālieguldījumi, tādēļ arī pielietots koeficients celtniecības materiāliem. Pirktos lopus un putnus te neuzskaita, jo tas ir nozares iekšējais apgrozījums (izņemot importu, par ko informāciju iegūst no ārējās tirdzniecības statistikas bez dalījuma pa saimniecību veidiem un tieši atņem no izlaides).

Starppatēriņa aprēķināšana statūtsabiedrībām u.c. lauksaimniecības uzņēmumiem

LEK tiek ievietota informācija no veidlapas “1-gada (lauksaimniecība)” sadaļas “izmaksas” “iepirktās preces un pakalpojumi no nelauksaimnieciskajām organizācijām”. Tā kā te ir iekļauti arī izdevumi resursiem, kas izmantoti pakalpojumu sniegšanai citiem uzņēmumiem, tad, lai izslēgtu divkāršu uzskaiti, pakalpojumiem izlietotie resursi ir izslēgti, proporcionāli katra resursu veida nelauksaimniecības pirkumu īpatsvaram kopējā to izlietojumā. Jāpiebilst, ka 1999.gada veidlapā bija uzrādīti tikai kopējie izdevumi (neizdalot atsevišķi iepirkto no nelauksaimniecības), kā arī netika uzrādīti izdevumi pakalpojumiem, tādēļ šo posteņu apjoms novērtēts proporcionāli 1998.gadam.

Summējot abu sektoru datus, tika iegūti rādītāji par valsti kopā.

Novērtējot datu ticamību, pievērš uzmanību salīdzinoši augstās izmaksas valsts saimniecībās un statūtsabiedrībās, rēķinot uz vienu hektāru, un arī uz produkcijas vienību. Lai arī tas daļēji būtu izskaidrojams ar intensīvāku saimniekošanu (lielās fermas, kurās izmanto iepirkto lopbarību utt., tomēr daļēji rodas šaubas par izmaksu korektu uzskaiti.

Lai situāciju darītu skaidrāku, būtu vēlams arī no zemnieku saimniecību loka atlasīt saimniecības, kuras veic grāmatvedības uzskaiti un spēj sniegt korektu informāciju par izmaksām. Nākotnē plānots izmantot arī SUDAT vajadzībām iegūto informāciju, tikai nepieciešams, lai tā raksturo vidējos rādītājus valstī.

Atbilstoši LEK rokasgrāmatai vajadzētu uzskaitīt nevis gada laikā izdarītos resursu pirkumus, bet gan reāli izlietos resursus, tādēļ būtu jāuzskaita krājumu atlikumi gada beigās. Šis jautājums ir tēma tālākai darba koordinācijai ar datu vākšanas institūcijām.

Papildus resursiem, kas iepirkti ārpus lauksaimniecības, jaunās rokasgrāmatas metodika starppatēriņā iekļauj arī tos resursus, kuri radušies lauksaimniecības iekšienē, izlaidē iekļauti kā gala produkcija, bet tālāk izmantoti lauksaimnieciskajā ražošanā (pirktā sēkla, noteikti lopbarības veidi, kā graudaugi, apstrādātā zāles barība u.c.). Tie kā starppatēriņš novērtēti tādā pašā vērtībā, kā izlaidē. Līdz ar to šīs produkcijas iekļaušana vienlīdz palielina gan izlaidi, gan starppatēriņu un bruto pievienotā vērtība, kā arī ienākumu rādītāji neizmainās.

Starppatēriņa veidošanos pa sastāvdaļām atbilstoši jaunai metodikai var aplūkot tab. 4.2-2).

Tab. 4.2-2 Starppatēriņš, faktorizmaksas, citas subsīdijas un nodokļi 1999. gadā (1000 Ls)

Latvija
LEK-OPAL

2000.12.13

Apraksts	Kopējās produkcijas koncepcija	LEK	Patērēts saimniecībā	Pirkts	
				no citām l/s vienībām	ārpus l/s nozares
Zudumi	4 309,9		4 309,9		
Sēkla un stādāmais materiāls	16 804,0	3 772,2	13 031,8	1 508,7	2 263,4
Energoresursi; smērvielas	33 543,9	33 543,9			33 543,9
Mēslojums un augsnes uzlabotāji	19 481,6	8 773,2	10 708,4		8 773,2
Augu aizsardzības līdzekļi, pesticīdi	4 679,0	4 679,0			4 679,0
Veterinārās izmaksas	4 693,0	4 693,0			4 693,0
Lopbarība tirgojamā	76 798,4	76 798,4	51 230,9	8 859,0	16 708,4
Lopbarība cita	16 458,8		16 458,8		
Iekārtu uzturēšana	7 684,9	7 684,9			7 684,9
Saimniecības ēku uzturēšana					
Citi pakalpojumi	7 537,4	7 537,4			7 537,4
Cits starppatēriņš	12 099,4	7 985,9	4 113,5		7 985,9
Kopējais starppatēriņš	204 090,3	155 467,8	99 853,4	10 367,8	93 869,2

Pamatkapitāla patēriņš iekārtām ēkām stādījumiem cits	24 712,5	24 712,5			24 712,5
Atlīdzība nodarbinātajiem	15 261,2	15 261,2			15 261,2
Samaksātā noma	1 112,9	1 112,9			1 112,9
Samaksātie kredītprocenti	4 108,8	4 108,8			4 108,8
Saņemtie procenti					
Citas ražošanas subsīdijas	11 626,7	11 626,7			11 626,7
Citi ražošanas nodokļi	10 739,1	10 739,1			10 739,1

Salīdzinājumam – pēc iepriekšējās metodikas starppatēriņā iekļāva vienīgi pēdējo aili (pirkts ārpus l/s nozares, kā arī audzēšanai importēto lopu vērtību).

4.3 RAŽOŠANAS FAKTORU UZSKAITE

4.3.1. Subsīdiju aprēķināšana

Datu avoti subsīdijām ir ZM informācija par valsts subsīdiju fonda faktisko izlietojumu, kā arī VID informācija par atmaksāto akcīzes nodokli dīzeļdegvielai.

Pēc metodikas, ailē “*subsīdijas*” ir jāiekļauj valsts regulārie kārtējie maksājumi, kurus saņem tieši ražotāji un, kuru mērķis ir nodrošināt lauksaimniecisko ražošanu, neskaitot investīcijas. Zemāk uzskaitītie maksājumi, kuri gan Latvijā ietilpst Valsts subsīdiju fondā, bet neatbilst LEK ietveramo subsīdiju kritērijiem, attiecīgajā LEK ailē nav iekļauti. Pie tiem pieder maksājumi, kurus:

nesaņem tieši ražotāji;

to mērķis nav tiešā lauksaimnieciskā ražošana;

to izlietojums nav viennozīmīgi skaidrs, piemēram, finansējums lauksaimniecības zinātnei, kredītgarantiju fonds, lopkopības produkcijas eksporta subsīdijas, izdevumi produkcijas sertifikācijas, informācijas u.c. sistēmām, izstāžu un konkursu rīkošanai u.c. sīkāki

maksājumi;

palīdzība stihisku nelaimju gadījumos;

maksājumi, kas attiecas uz kapitālieguldījumiem – tehnikas, tehnoloģijas iegādei, kā arī lauku organizācijas projektiem. Tie jāuzskaita atsevišķi pie bruto kapitāla veidošanas kā kapitāla transferti.

Ailē “subsīdijas” 1999.gada LEK iekļautie maksājumi attēloti Tab. 4.1-6.

Atšķirībā no iepriekšējās metodikas, arī subsīdijas, tāpat kā pārējie maksājumi jāreģistrē tajā periodā, par kuru tiek maksāts, neatkarīgi no faktiskās saņemšanas laika. Par 1999.gadu pagaidām vēl izmantota iepriekšējā pieeja, pieņemot, ka atšķirības starp neizmaksātajām summām uz 1999.g.1.01. un 2000.g. 1.01. nebūs ļoti būtiskas.

Kā jau minēts, agrākā faktoriemumu posteņa “subsīdijas” vietā tagad uzskaita “citas subsīdijas”, t.i. tikai tās, kuras neattiecas uz konkrētu produktu ražošanu. No LEK iekļaujamām ZM izmaksātajām subsīdijām šajā grupā iekļautas tikai:

Vaislas materiālu iegāde ārvalstīs	202 368 Ls
Rudens lauku darbiem saņemtā kredīta % dzēšana	23 842 Ls.
Galveno “citu subsīdiju” summu sastāda atmaksātā akcīzes kompensācija dīzeļdegvielai –	
11 400 tūkst. Ls. Kopā “citas subsīdijas”	11 627 tūkst. Ls,
savukārt “produktu” subsīdijas sastāda	6 480,6 tūkst. Ls un
subsīdijas kopā	18 106,8 tūkst. Ls (skat. Tab. 4.1-6)

4.3.2. Nodokļu aprēķināšana

Informācijas avoti nodokļu maksājumiem:

par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām – ZM budžeta un finansu departamenta dati (statūtsabiedrību apsekojums);

par individuālajām saimniecībām – CSP izlases apsekojums;

par saņemto PVN 12% kompensāciju – VID informācija.

Visi nodokļu maksājumi LEK vajadzībām tiek sadalīti 2 daļās:

Nodokļi, kas attiecas uz ražošanu – zemes, īpašuma (nekustamā īpašuma), dabas resursu nodokļi. Šajā grupā tiek ieskaitīta arī samaksātā un saņemtā PVN starpība (ja samaksāts ir vairāk kā saņemts, arī otrādi ar negatīvu zīmi).

Nodokļi, ko maksā no ienākuma – sociālais, uzņēmuma un iedzīvotāju ienākuma nodokļi. LEK metodika šo nodokļu grupu neaplūko, tādēļ aprēķinā tas nav iekļauts. Tomēr praktiskām vajadzībām, lai noteiktu reālo ienākumu līmeni Latvijā, šie nodokļi tiek aprēķināti un to summa atņemta no posteņa “ienākumi no lauksaimnieciskās darbības”.

Informācija par samaksātā un saņemtā PVN starpību tiek aprēķināta, izmantojot datus par pirkumiem iedzīvotāju saimniecībās. Tiek pieņemts, ka tās ir PVN nemaksātājas, bet valsts saimniecības un statūtsabiedrības ir PVN maksātājas, kurām PVN nebūtu jāuzrāda vispār, jo tās par šo nodokli norēķinās ar budžetu un gan izlaide, gan izmaksas tiek uzskaitītas bez PVN. Protams, daļa no statūtsabiedrībām ir PVN nemaksātāji, un daļa no zemnieku saimniecībām – PVN maksātāji, taču par ieņēmumiem un izdevumiem atsevišķi šajās saimniecībās trūkst precīzas informācijas, turklāt vismaz daļēji šo saimniecību grupām vajadzētu savstarpēji pārklāties.

Ražošanas nodokļu aprēķinu 1998. un 1999.gadiem skatīt tabulā Tab. 4.3-1

Samaksātais priekšnodoklis ir tā summa, kas tika atņemta no izdevumiem, aprēķinot starppatēriņu (sk. nod. 4.2). Tam tiek pieskaitīts samaksātais PVN, pērkot pamatkapitāla preces (tehniku, daļu celtniecības materiālu). Datus par PVN nemaksātājiem izmaksāto

12% kompensāciju sniedz VID. Dati par 1999.gadu pagaidām ir novērtēti proporcionāli 1998.gadam, ņemot vērā produkcijas apjoma izmaiņas (91% līmenī). Starpība ir PVN, ko šīs grupas saimniecības ir faktiski samaksājuši valsts budžetā. Tiesa, novērtējot pašpatēriņu, PVN būtu jāņem vērā, kas līdz šim nav darīts, un tad šī summa varētu samazināties.

Tab. 4.3-1 Uz ražošanu attiecināmie nodokļi tūkst. Ls

	1998	1999
<i>Nenokompensētā PVN aprēķins</i>		
<u>PVN nemaksātājas saimniecības:</u>		
PVN 12% kompensācija	5577	5081
Samaksāts priekšnodoklis:	<u>12358</u>	<u>11030</u>
T.sk. pamatlīdzekļu iegādei	<u>2851</u>	<u>1998</u>
Starpība (faktiski samaksāts):	6781	5949
Nekustamā īpašuma un dabas resursu nodokļi		
Tai skaitā: valsts saimniec. un statūtsabiedrībās	554	424
Iedzīvotāju saimniecībās	4 508	4 366
PVN starpība (visas PVN nemaksātājas saimniecības)	6 781	5949
Kopā nodokļi uz ražošanu:	11 844	10 739

Informācija par pārējiem ražošanas nodokļiem iegūta no statūtsabiedrību veidlapas 1-gada-lauksaimniecība (par 1999.gadu) vai agrāk, izmantojot ZM aprēķinus. Par iedzīvotāju saimniecībām izmantota izdevumu summa "samaksātie nodokļi" (izņemot sociālo). Tajā skaitā gan vēl būtu jāietilpst iedzīvotāju ienākuma nodoklim, taču par to nav atsevišķu datu, un ņemot vērā lauksaimniecības ienākumu līmeni pēdējos gados, var uzskatīt, ka absolūti lielāko daļu no uzrādītās summas veido nekustamā īpašuma (zemes) nodoklis.

4.3.3. Pamatkapitāla patēriņš

Eiropas Savienībā, piemēram, Vācijā, pamatkapitāla patēriņa aprēķins tiek veikts statistikas iestādēs. Sakarā ar to, ka šāds aprēķins ir darbietilpīgs un prasa specifiskas zināšanas un informāciju, arī Latvijā būtu jāvienojas par atbilstoša aprēķina veikšanu, kurš būtu izmantojams arī LEK.

Atbilstoši LEK rokasgrāmatai, pamatkapitāla patēriņš jāaprēķina kā līdzekļi, kurus gada laikā ir nepieciešams investēt, lai atjaunotu pamatlīdzekļus pēc to faktiskā nolietojuma tekošā gada cenās.

Jāpiebilst, ka līdz ar to pamatkapitāla patēriņš LEK vajadzībām nav vienāds ar nolietojumu uzņēmumu grāmatvedībā. Šī iemesla dēļ tiešā veidā nav izmantojami pašlaik CSP aprēķinātie dati par nolietojumu, jo tie balstās uz statūtsabiedrību grāmatvedības datiem, iedzīvotāju saimniecības pierēķinot klāt, izmantojot informāciju par lauksaimniecības tehnikas vienību skaitu. Turklāt, kā zināms, lielai daļai statūtsabiedrību tehnikas bilances vērtība ir jau tuva nullei vai nulle (tas pats attiecas uz ēkām)

Pašlaik pamatkapitāla patēriņš LEK vajadzībām tiek aprēķināts katram produkcijas veidam

atsevišķi uz 1 vienību, pēc tam rezultātus summējot.

Datu avoti pamatkapitāla patēriņa aprēķiniem:

Nozīmīgākajām produkcijas grupām izmantoti LVAEI aprēķini nozaru efektivitātes pētījumu ietvaros, kas veikti, ņemot vērā faktisko ražošanas tehnoloģiju 1996.gadā.

Mājputnu un olu ražošanā izmantota lielāko ražotāju sniegtā informācija par kapitālieguldījumu izmaksām un to paredzamo kalpošanas laiku.

Citiem produkcijas veidiem izdarīts novērtējums, paredzot tiem izdevumus amortizācijai atkarībā no veida vidēji 10-15% no bruto produkcijas vērtības. Pamatojums tam ir aprēķini par citiem produkcijas veidiem, atsevišķu ražotāju informācija, kā arī vidējais amortizācijas īpatsvars gala produkcijā ES – 15.4 %¹¹.

Aprēķini uz 1 ražošanas vienību ir veikti 1996.gadam, par nākamajiem gadiem ir izdarīta korekcija, ņemot vērā vidējo tehnikas un būvmateriālu cenu pieaugumu (cenu indekss aprēķināts, izmantojot CSP un LVAEI Tirgus veicināšanas centra informāciju).

Var atzīmēt, ka LVAEI aprēķinātais nolietojums bija lielāks, taču tajā tika izmantotas paaugstinātās amortizācijas normas, atbilstoši grāmatvedības prasībām. Piemēram, vidējais kalpošanas laiks traktoriem 6 gadi, arklīm u.c. 3-4 gadi pie maksimālās noslodzes. Tādēļ LEK vajadzībām, kur ir nepieciešams parādīt faktisko situāciju, vidējais kalpošanas laiks ir divkārtots, bet pieņemta 70% noslodze.

Pamatkapitāla patēriņa svārstības pēdējos gados līdz ar to ietekmē galvenokārt ražošanas apjomi – sējumu platības un lopu skaits, un arī pamatkapitāla preču novērtētās cenu izmaiņas. Par 1999.gadu tās bija diezgan atšķirīgas dažādām pamatlīdzekļu grupām (pat ar pretējām tendencēm), tādēļ kopumā 1999.gadam cenu indekss pieņemts kā 1.

Protams, ir nepieciešams izstrādāt oficiāli atzītu un metodikai atbilstošu pamatkapitāla patēriņa metodiku Latvijas lauksaimniecības sektoram. Šī problēma ir aktuāla arī CSP. Tādēļ nākamajā gadā ASA Institūts paredz rīkot apmācības Latvijā un Igaunijā pamatkapitāla patēriņa aprēķinam, izmantojot nepārtrauktās inventarizācijas metodi un aizvietošanas cenas.

4.3.4. Samaksātā noma un kredītprocenti

Dati par zemes nomu (un uz tās esošā īpašuma nomu), kā arī par samaksātajiem kredītprocentiem par 1998. un 1999.gadiem ir iegūstami abos galvenajos izmaksu datu avotos: lauku saimniecību apsekojumā un veidlapā 1-gada (lauksaimniecība). Tiesa, pēdējā formulējums par 1999.gadu bija nedaudz izplūdis: procentu maksājumi un tamlīdzīgi izdevumi, kas var saturēt arī citus izdevumus. No kopējās samaksātās nomas maksas ir atņemts par iznomāto zemi maksājamais nodoklis, pieņemot, ka tas ietverts zemes nomas maksā un to maksā iznomātājs. Tas ir, lai izvairītos no divkārtas zemes nodokļa uzskaites.

4.3.5. Atlīdzība nodarbinātajiem

Algotā darbaspēka izmaksas tiek aprēķinātas līdzīgi kā starppatēriņa posteņi. Pēc metodikas te būtu jāiekļauj arī naturālā samaksa (jeb maksa graudā). Valsts saimniecībās un statūtsabiedrībās par 1999.gadu naturālā samaksa tiek uzskaitīta kā pašpatēriņš, bet par individuālajām saimniecībām pastāv grūtības iegūt ticamus datus par šo rādītāju. Faktiski šeit neuzrādītā alga parādās kā ģimenes darbaspēka ienākumi.

¹¹ Statistisches Jahrbuch Landwirtschaft 1997, Eurostat. 1995.gada dati.

4.4 LEK JAUNAJĀ METODIKĀ IEKĻAUTO PAPILDUS RĀDĪTĀJU APRĒĶINS

Viena no problēmām, kas radās, aprēķinot lauksaimnieku ienākumus, sevišķi mazajām saimniecībām, bija grūtības nodalīt izmaksas lauksaimnieciskai ražošanai no citām saimnieciskās darbības izmaksām. Gan šī iemesla dēļ, gan arī vēloties gūt priekšstatu ne vien par “tīro” lauksaimniecisko darbību, bet par lauku saimniecību ienākumiem kopumā, kā arī gūt konsekvenci attiecībā pret nacionālajiem kontiem (lai būtu uzskaitītas visas ekonomiskās aktivitātes), LEK paredz lauksaimniecības “nozarē” iekļaut arī tās nelauksaimnieciska rakstura darbības, kuru izmaksas netiek atdalītas no lauksaimniecības.

Šīm darbībām ir divas galvenās grupas.

Lauksaimniecības produktu pārstrāde.

Informāciju par piena un gaļas pārstrādi (izlietotās izejvielas, realizētās produkcijas vērtība) sniedz lauku saimniecību apsekojums. Korektus datus var iegūt par laiku sākot no 1998.gada jūnija, par iepriekšējo periodu ir grūtības atsevišķi iegūt pārstrādātās produkcijas vērtību. Informācija par pārstrādātajiem graudiem un dārzeņiem ir tikai par 1998. gadu un tikai fiziskās vienībās. Par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām ir detalizēta informācija par realizētās pārstrādātās produkcijas vērtību, taču nav viennozīmīgi skaidrs, vai šo produkciju var uzskatīt par neatdalāmo. Līdz šim, pamatojoties uz to, ka veidlapā 1-lauksaimniecība bija prasīts uzrādīt tieši lauksaimnieciskās ražošanas izmaksas, šī pārstrāde tiek uzskatīta par atdalāmo, līdz ar to LEK netiek iekļauta.

No pārstrādātās produkcijas vērtības atņemam patērēto izejvielu vērtību (novērtētu vidējās pārdošanas cenās), lai iegūtu ieņēmumus no pārstrādes.

Tā, piemēram, izmantojot lauku saimniecību apsekojumu un datus attiecinot uz 12 mēnešiem, iegūti šādi rezultāti par 1999. gadu:

Realizēti pārstrādātie piena produkti	447,4 tūkst. Ls
Izlietoto izejvielu vērtība	399,7 tūkst.Ls
Realizēti pārstrādātie gaļas produkti	42,0 tūkst.Ls
Izlietoto izejvielu vērtība	39,6 tūkst.Ls
Kopā ieņēmumi no pārstrādes (mīnus izejvielu vērtība)	50,1 tūkst.Ls

Pārējās neatdalāmās blakusdarbības.

Informācija par šīm darbībām CSP tika sāta ievākt kopš 1998.gada, pēc LEK veidotāju izteiktajiem priekšlikumiem. Par 1998.gadu ievāktā informācija nebija pilnīga, dati tika ievākti tikai par jūnija – oktobra mēnešiem, taču arī attiecinot tos proporcionāli šim laikam uz visu gadu, kopējā šo darbību vērtība (t.i. ieņēmumi) tika iegūta 2,8 milj.Ls. taču par 1999.gadu lauku saimniecību apsekojums uzrāda ļoti lielus ieņēmumus no nelauksaimniecības - 13,3 milj.Ls, no kuriem 2,3 milj.Ls ir pakalpojumi, bet 11,0 milj.Ls pārējās darbības, no kurām kā galvenie minami ieņēmumi no meža un kokmateriālu pārdošanas. Diemžēl nav pieejams sīkākšis šīs summas atšifrējums, taču ir informācija par ieņēmumiem no meža.

Ar nākamo, 2001. gadu, paredzēts ievākt līdzīgu informāciju arī par valsts saimniecībām un statūtsabiedrībām.

Protams, sakarā ar lauksaimnieciskās ražošanas zemo rentabilitāti saimniecību ieņēmumos pieaug nelauksaimnieciska rakstura darbību īpatsvars. Tādēļ nākotnē tā analīzei būtu

jāveltī lielāka vērība, tai skaitā arī, lai palīdzētu attīstīt tos darbības veidus, kuriem nākotnē var būt liela nozīme lauku ekonomikā vai arī kas ir nozīmīgi konkrētas saimniecības izdzīvošanai un nepieciešami sabiedrībai.

5 SECINĀJUMI

Darba rezultāti:

1) Izveidots lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins pēc ES 1997.gada metodikas par 1998. un 1999.gadiem. Tā sastādīšanā izmantota jauna sistēma – OPAL, kuru pielieto daudzās ES kandidātvalstīs. Rezultātus paredzēts mēneša laikā saskaņot ar CSP un nosūtīt Eiropas institūcijām. Pirms nonākšanas EUROSTAT datu bāzē to kontroli veiks ASA Institūts Bonnā.

2) Salīdzinot iegūtos rezultātus pēc abām metodikām, galvenās atšķirības izpaužas produkcijas apjoma un starppatēriņa novērtējumā. Atbilstoši 1997.gada metodikai gala produkcijā iekļauj ne tikai ārpus lauksaimniecības izgājušos produktus, bet arī patērētos citu produktu grupu ražošanai, ja tie atbilst noteiktiem kritērijiem (sk. nod. 3.4), kā arī visu pārdoto produkciju. Iekļauj arī nelauksaimnieciskos darbības veidus, ja to izmaksas saimniecībā netiek atsevišķi uzskaitītas. Tā visa rezultātā par 1999. gadu gala produkcija pēc jaunās metodikas tiek iegūta par 67 520,4 tūkst. Ls lielāka nekā pēc vecās.

Tomēr gandrīz visa šī starpība vēlāk tiek iekļauta arī starppatēriņā, tādēļ bruto pievienotā vērtība atšķiras pavisam nedaudz – tikai par 6 530,2 tūkst. Ls. Šī atšķirība rodas tādēļ, ka jaunā metodika paredz produktu novērtēšanu bāzes cenās, t.i. iekļaujot arī subsīdijas, kuras maksā tieši par produktu. Te ir iekļauta arī PV, kas radusies pārstrādes rezultātā, lai gan tā ir salīdzinoši neliela (tikai 50,1 tūkst.Ls).

Par cik, jau sastādot 1999.gada LEK pēc vecās metodikas, tika ņemti vērā nelauksaimnieciskie produktu veidi (13,3 milj.Ls), ienākumu atšķirība ir ļoti neliela un rodas tikai, pateicoties iekļautajai PV no pārstrādātiem produktiem.

3) Galvenais informācijas avots, kas Latvijā izmantots LEKA izstrādei, ir CSP lauksaimniecības daļas dati. Informācija par produkcijas ražošanu tiek ievākta par visām lauku saimniecībām, kam ir vairāk kā 1 ha lauksaimnieciskās zemes. Papildus tiek novērtēts produkcijas apjoms tajās saimniecībās, kurām ir vismaz 0,1 ha zemes. Dažu produkcijas veidu apjoms, par kuriem statistikas dati nav iegūti, LEKA vajadzībām tiek novērtēts. Tā, piemēram, ar 1% no kopējās produkcijas tiek novērtēti “pārējie” augkopības un lopkopības produkti, kas nav atsevišķi minēti (t.sk. savvaļas augu vākšana, medījumi u.c.).

Informācija par produkcijas izlietojumu ne par visiem produkcijas veidiem ir pilnīga. Tādēļ arī šajā daļā tiek veikti vairāki novērtējumi.

Starppatēriņa (resursu un pakalpojumu izmaksu) aprēķina pamatā ir informācija no statistikas veidlapām. Pastāv nelielas problēmas ar starppatēriņa sadalījumu pa posteņiem atbilstoši ES metodikas prasībām, jo lauku saimniecību apsekojumu anketās un statūtsabiedrībām iesniedzamajā veidlapā “1 - gada – lauksaimniecība” pastāv nedaudz atšķirīgs izmaksu iedalījums nekā LEKA rokasgrāmatā, lai arī pamatvilcienos tas sakrīt.

Galvenās problēmas, saistītas ar LEKA izstrādi:

1) Novērtējot iegūto datu kvalitāti, jāņem vērā, ka tie galvenokārt ir iegūti, apstrādājot tieši no lauku saimniecībām saņemto informāciju. Rodas dažas problēmas, piemēram, izmantojot izlases apsekojuma datus. Pirmkārt, var rasties izlases kļūda, īpaši ņemot vērā, ka lauku saimniecības ir ar atšķirīgu struktūru; otrkārt, daudzos gadījumos saimniecībām, kurās netiek veikta precīza grāmatvedības uzskaitē, ir grūti sniegt pietiekami detalizētus datus.

Lai uzlabotu stāvokli datu vākšanā, starp CSP un LVAEI pārstāvjiem konceptuāli tika apspriests jautājums par nepieciešamību pārskatīt lauku saimniecību dalījumu statistikas vajadzībām. Līdzšinējā dalījuma vietā, kur vienā grupā tiek ieskaitītas visas zemnieku,

piemājas saimniecības un personiskās palīgsaimniecības, lai arī to ražošanas apjomi un specifika mēdz būt ļoti atšķirīgi, lauku saimniecības varētu iedalīt divās grupās, no kurām pirmajā būtu lielākas saimniecības, kas ražo galvenokārt tirgum, kurās ir grāmatvedības uzskaitē un no kurām ir iespējams saņemt detalizētu statistikas informāciju. Otrajā grupā ietilptu nelielās zemnieku un piemājas saimniecības, no kurām nav iespējams iegūt lielu datu apjomu un sīku detalizācijas pakāpi. Ievācamo datu klāsts no šīm saimniecībām varētu saglabāties aptuveni pašreizējās “lauku saimniecību apsekojuma” anketas līmenī vai pat nedaudz to samazinot, atkarībā no šo saimniecību iespējām sniegt ticamu informāciju.

Bez tam, 2001.gadā CSP paredz veikt lauksaimniecības skaitīšanu, pēc kuras rezultātiem paredz atlasīt saimniecību kopumu, no kura var veidot izlasi konkrēta produkcijas veida ražošanas analīzei, līdz ar to iegūstot precīzākus rezultātus par ražošanu.

2) Pamatkapitāla patēriņa aprēķins Nacionālo kontu vajadzībām tiek rēķināts pēc cita paņēmiena, kas neatbilst LEK metodikai. Pamatkapitāla patēriņu LEK nepieciešams rēķināt nevis pēc uzņēmumu grāmatvedības datiem, bet ņemot vērā reālo pamatlīdzekļu kalpošanas ilgumu un atjaunošanas vērtību. Sakarā ar grūtībām iegūt datus par pamatlīdzekļu reālo vērtību lauku saimniecībās, līdz šim tā ir novērtēta pēc normatīviem, ņemot vērā, cik pie pašreiz caurmērā lietotās tehnoloģijas ir nepieciešams izmantot pamatkapitāla preces. Aizvietošanas vērtība tiek iegūta, izmantojot cenu indeksu atsevišķi tehnikai un būvēm. Par šo jautājumu ir panākta vienošanās ar ASA Institutu par konsultāciju sniegšanu pamatkapitāla patēriņa aprēķinam, lietojot nepārtrauktās inventarizācijas metodi. Pēc minētās metodikas aprēķinātais pamatkapitāla patēriņš atbilstu gan LEK, gan Nacionālo kontu prasībām.

3) Atsevišķiem produktu veidiem ir nepietiekams informācijas apjoms par produkcijas izlietojumu. Trūkst datu par to, vai pārdotā produkcija ir izlietota citās saimniecībās lauksaimniecības vajadzībām, vai citur. Bez tam, no lauku saimniecību apsekojumiem saņemtā informācija par produkcijas izlietojumu pēdējos divos gados nav bijusi kvalitatīva, tādēļ ir bijuši vajadzīgi papildus aprēķini. Šos un arī dažus citus jautājumus, saistītus ar sākotnējo datu nepieciešamo apjomu un kvalitāti, nepieciešams risināt kopīgi ar Centrālo statistikas pārvaldi.

6 Galveno pētījumā izmantoto informācijas avotu saraksts

- 1) Bruto peļņas aprēķins zemnieku saimniecībai / Latvijas lauksaimniecības konsultāciju centrs - Ozolnieki - 1998 - 32 lpp.
- 2) European Commission. Manual on Economic Accounts for Agriculture and Forestry. Statistical document. EEC, Brussels/Lux, 1992 - 123 p.
- 3) European Commission. Manual on Economic Accounts for Agriculture and Forestry. (Rev.1) Statistical document. EC, Luxembourg, 1997 - 155 p.
- 4) European Commission. Manual on Economic Accounts for Agriculture and Forestry EAA/EAF 97. (Rev.1.1), Luxembourg, 2000 - 180 p.
- 5) European Commission. Agricultural Income – 1995. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 1996 – 188 pp.
- 6) European Commission. Agricultural Income – 1996. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 1997.
- 7) Latvijas statistikas ikmēneša biļeteni. 1995.-2000.g.
- 8) Lauksaimniecības gada ziņojums / LR Zemkopības Ministrija - R., -1999. gada jūnijs.
- 9) Latvijas lauksaimniecība. Statistisko datu krājums. / LR CSP - R., 1999. - 46 lpp.
- 10) Latvijas lauksaimniecība. Statistisko datu krājums. / LR CSP - R., 2000. - 52 lpp.
- 11) Lauku saimniecības Latvijā 1998. gadā: Statistikas biļetens / LR CSP - R., 1999.
- 12) Lauku saimniecības Latvijā 1999. gadā: Statistikas biļetens / LR CSP - R., 2000 – 74 lpp.
- 13) Lauku saimniecības Latvijā 2000. gada 1.pusgadā: Statistikas biļetens / LR Valsts statistikas komit. - R., 2000 – 46 lpp.
- 14) LLKC grāmatvedības saimniecību gada pārskatu apkopojums un analīze., Ozolnieki, 1997 - 38 lpp.
- 15) Normatīvi / Latvijas lauksaimniecības konsultāciju centrs - Ozolnieki - 1996 - 92 lpp.
- 16) Tirgus & Cenu apskats. Informatīvi biļeteni. LVAEI Lauksaimniecības tirgus veicināšanas centrs. Rīga, 1997-1998.
- 17) Lauksaimniecības ražošanas un pārstrādes uzņēmumu npublicētā informācija.
- 18) LLKC npublicēti dati.
- 19) LR CSP npublicēti dati
- 20) Zemkopības ministrijas npublicēti dati

7 PIELIKUMI

1 Pielikums

GALVENĀS IZMAIŅAS SALĪDZINĀJUMĀ AR LEK 1989.G. ROKASGRĀMATU

1. Galvenās izmaiņas lauksaimniecības ekonomisko kontu metodoloģijā, kuras izdarītas 1989.g.¹² publicētajai metodoloģijai, attiecas uz sekojošiem elementiem:

pamatvienība;

izlaide (novērtējums, uzskaites laiks, sezonas izlaides novērtējums);

starppatēriņš (saturs);

sadales pasākumi (subsīdijas, nodokļi, atlīdzība algotajiem darbiniekiem, saimniecību noma un procenti): uzskaites laiks un saturs;

bruto pamatkapitāla veidošana un pamatkapitāla patēriņš;

dažādi.

2. Pamatvienība

Kā darbības veidu ieteicams lietot konkrētu vienību, proti, vietējās darbības veida vienību, lai izveidotu ražošanas procesa sākotnējo ienākumu veidošanās, ko šī darbība ienes, tehnisko un ekonomisko attiecību aprakstu. Pretēji iepriekš lietotajai vienībai (viendabīgas ražošanas vienībai), vietējās darbības veida vienības(DVV) svarīgākā iezīme ir tā, ka tai ir jābūt statistiski pārskatāmā galvenajos ražošanas procesa komponentos (izlaide, starppatēriņš, atlīdzība algotajiem darbiniekiem utt.). Grupējot un klasificējot visas šīs vienības pēc to galvenās darbības (četrpāru līmenis NACE 1.red.), ekonomika tiek iedalīta **darbības jomās** vai "**nozārēs**". Lauku saimniecība ir vispiemērotākā lauksaimniecības "nozares" vietējā DVV.

Lauksaimniecības "nozares" produkcijas izlaide ir ne vien lauksaimnieciskās darbības, bet arī nelauksaimnieciskās blakusdarbības, kas ir saistītas ar galveno darbību, bet kuras nevar identificēt atsevišķi, balstoties uz pieejamajiem datiem. Tādējādi šīs jaunās vienības izmantošana dod iespēju lauksaimniecības kontiem atspoguļot ekonomisko situāciju daudz precīzāk, izsekojot visas lauku saimniecības produktīvās darbības un ienākumus, ko tās rada.

Izšķir divu veidu nelauksaimnieciskās blakusdarbības: (1) darbības, kuras ir lauksaimnieciskās darbības turpinājums un ietver lauksaimniecības produktu izmantošanu (lauksaimniecības produktu pārstrāde šeit ir klasisks piemērs); (2) darbības, kuru veikšanai tiek izmantota saimniecība un iespējamie lauksaimnieciskās ražošanas līdzekļi (piem., lauku tūrisms, mežsaimniecība un zvejniecība).

3. Izlaide

Nacionālas saimniecības jēdziens, kas tika izmantots kā tradicionāls izlaides mērs, ir atmests. Tas tika aizstāts ar izlaides mēru, kas pieņemts no ESA 95 normām. Šo pielāgošanu attaisno lauksaimnieciskās "nozares" īpašais raksturs. Turklāt pie kopējās izlaides, ko lauksaimnieciskās vienības pārdod, uzglabā vai izlieto pašpatēriņam, "nozares" izlaidē jāiekļauj izlaide, kas tiek izmantota kā starppatēriņš tajā pašā vienībā (vienības iekšējais patēriņš) tajā pašā kontēšanas gadā, ja vien šī izlaide attiecas uz divām dažādām pamatdarbībām (piem., graudi lopbarībai) un atbilst noteiktiem kritērijiem.

Šo ESA 95 normu piemērošana nozīmēja to, ka bija jānosaka praktiski kritēriji, lai varētu

¹² Eiropas Lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomisko kontu rokasgrāmata, 5.tēma, E sērija, Luksemburga, 1989.g. (un pielikums, 1992.g.)

izraudzīties, kāds vienības izlaides iekšējā patēriņa apjoms ir jāuzskaita, lai saskaņotu mērķus salīdzināmībai starp dalībvalstīm un ticamībai. Tas atspoguļo vienības iekšējā patēriņa ekonomiskos mērogus un datu pieejamību (cenas un apjomus naturālā izteiksmē). Tātad tikai pārdodamā lopbarība (tāda, kā labība, kaltēti pākšaugi, kartupeļi un eļļas sēklas) un noteikta nepārdodamā lopbarība, kas ir iekļautas saskaņā ar konvenciju (siens, skābbarība un citi kaltēti vai konservēti lopbarības veidi) būtu jāieskaita lauksaimniecības “nozares” izlaidē.

Ražošana, kas tiek aplūkota kā nepārtraukts process, ir jāuzskaita kā nepabeigts darbs. Lai gan LEK balstās uz kalendāro gadu, tikai tie produkti, kuru ražošanas process netiek pabeigts perioda beigās, ir jāuzskaita kā nepabeigtais darbs. Praksē tas attiecas tikai uz produktiem ar ilgstošu ražošanas ciklu, t.i., dzīvniekiem, tādiem augkopības produktiem, kā vīns, lauksaimnieciskie līgumdarbi un koksne uz celma.

Izlaide, kas paredzēta pārdošanai vai izmantošanai kādā citā veidā, tiek novērtēta bāzes cenā, kas tiek noteikta kā cena, kuru saņem ražotājs pēc jebkuru produktam uzlikto nodokļu atvilkumiem, bet ieskaitot visas produktam piešķirtās subsīdijas.

Sezonas izlaides un krājumu izmaiņu novērtējums ir pielāgots atbilstoši ESA 95 vispārējiem principiem.

4. Starppatēriņš

Starppatēriņā ir iekļauti sekojoši komponenti:

tirdzniecība ar lauksaimniecības produktiem starp lauku saimniecībām (izņemot dzīvniekus un koksni uz celma, kā arī ar šādu tirdzniecību saistītos pakalpojumus);

atsevišķi lauksaimniecības produkti, kas tiek izmantoti kā starppatēriņa priekšmeti tās pašas vienības ietvaros (kur tos uzskaita izlaides novērtējumā);

maksājumi par nemateriālo līdzekļu izmantošanu (tādas ražošanas tiesības, kā piena kvotas).

No starppatēriņa tiek izslēgti maksājumi par pamatlīdzekļu izmantošanu, kas iegūti ar finansiāla līzings starpniecību un dzīvnieku importu (kas tiek uzskaitīti kā krājumi), pēdējo tieši atvelk no izlaides.

5. Uzskaites laiks un sadales darījumu saturs

Visi sadales darījumi tiek uzskaitīti, balstoties uz tiesībām un saistībām, t.i., ja prasība vai maksājamais konts tiek radīti, konvertēti vai atmaksāti.

Sadalījums starp subsīdiju un kapitāla transfertu tiek stingrāk piemērots noteiktiem lauksaimniecības un mežsaimniecības atbalsta veidiem.

Jauna izlaides vērtēšanas metode nozīmē to, ka ir fundamentāli jāizšķir produktu nodokļi/subsīdijas un citi ražošanas nodokļi/subsīdijas. Ienākumu kontu veidošanā tiek uzskaitīti tikai citi nodokļi/subsīdijas, kas attiecas uz ražošanu.

Darba devēja ieguldītos sociālās apdrošināšanas pabalstus turpmāk jāuzskaita kā atlīdzību nodarbinātajiem.

Finansiālā līzings maksājumi par pamatkapitāla izmantošanu lauksaimniecībā tiek uzskatīti par iegādes finansējošu darījumu. Nomas maksas daļa, kas ietver aizdevuma izmaksas, tiek uzskaitīta pie izmaksātajiem procentiem. Noteiktas procentu pozīcijas, kuras saistītas ar lauksaimniecības darbību un kuras ir saņēmušas vienības, kas ir reģistrētas kā kompānijas, tiek uzskaitītas LEK.

Ienākumi no lauksaimnieciskās darbības atbilst uzņēmējdarbības ienākumiem no lauksaimniecības “nozares”, kā noteikts ESA 95.

6. Bruto pamatkapitāla veidošana un pamatkapitāla patēriņš

Bruto pamatkapitāla veidošanas apjoms ir paplašināts, lai iekļautu nemateriālos līdzekļus

(galvenokārt lauksaimniecības datoru programnodrošinājumu) un līdzekļus, kuri iegūti ar finansiālā līzings starpniecību (īrnieka īpašumi, ja viņš ir ražotājs).

Ar īpašumtiesību transfertu saistīto izmaksu uzskaitē ir iedalīta sīkāk.

Bruto pamatkapitāla veidošana stādījumos attiecas uz izdevumiem jaunu stādījumu veidošanai, uz stādījumu vērtības pieaugumu līdz tie sasniedz briedumu, un uz īpašumtiesību transfertu izmaksām, kas saistītas ar stādījumu un nobriedušu koku tirdzniecību starp lauksaimniecības vienībām. Vairumā gadījumu attīrīšanas darbu (izrakšanas) vērtību vairs nedrīkst nodalīt no investīciju vērtības stādījumos. Stādījumi tiek pakļauti pamatkapitāla patēriņam.

Bruto pamatkapitāla veidošana lopkopībā attiecas uz dzīvnieku dabisko augšanu, dzīvnieku iepirkšanu (importu) bez pārdošanas (kaušanai un eksportam), un uz īpašumtiesību transferta izmaksām, kas saistītas ar šo dzīvnieku tirdzniecību starp lauksaimniecības “nozares” vienībām. Reproductīvie dzīvnieki netiek pakļauti pamatkapitāla patēriņam. Bruto pamatkapitāla veidošana lopkopībā tiek aprēķināta ar netiešo metodi, kas balstās uz dzīvnieku kopējā skaita izmaiņām, ko vērtē gada vidējā cenā, kurai pieskaita izbrāķēšanas atlaidi (starpību starp lopu kā reproductīvo dzīvnieku pārdošanas cenu un kaušanai paredzēto dzīvnieku pārdošanas cenu), pozīcijas, kas aptver “citus ar reproductīvajiem dzīvniekiem saistītos zudumus” (t.i., to dzīvnieku vērtība, kuri tiek turēti līdz viņu mūža beigām un izņēmuma gadījumu zudumi) un ar reproductīvo dzīvnieku īpašumtiesību transfertu starp lauksaimniecības vienībām saistītās izmaksas.

7. Dažādi

LEK kontu secības paplašināšanās tiek pētīta. Tas sevišķi attiecas uz noteiktām krājumu kontu plūsmām (īpaši kapitāla kontā un citām īpašumu kontu apjomu izmaiņām).

NEATBILSTĪBA STARP LEK UN ESA 95

Tēma	LEK	ESA 95
“Nozare”	<p>LEK papildu integrētās darbības:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vīna vai olīveļļas ražošana, grupējot ražotājus, kooperatīvus u.c. (NACE 15.93, 15.43); - pinumiem paredzēto materiālu ražošana (NACE 02.01); - Ziemassvētku eglīšu ražošana kokaudzētavās (NACE 02.01); - augļkoku, vīnogulāju un dekoratīvo koku dēstu ražošana (NACE-FR: 02.01). <p>No LEK izslēgtās lauksaimnieciskās darbības:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sēkļu ražošana pētniecībai vai sertifikācijai; - pakalpojumi, kas attiecas uz apūdeņošanas sistēmu ekspluatāciju, dārzu, parku, zaļo zonu sporta nodarbībām un citu līdzīgu platību projektēšanas, apstādīšanas un apkopšanas pakalpojumi un tādi pakalpojumi, kā koku zaru izgriešana un dzīvžogu apcirpšana (pakalpojumi, kas nav saistīti ar lauksaimniecības līgumdarbu); - sakņu dārzi un lopu privātā turēšana. <p>Tie visi ir integrēti ESA 95.</p>	<p>Lauksaimniecības nozare saskaņā ar NACE 1.red. sniegto definīciju (01 nodaļa).</p> <p><i>Piezīme:</i> ir dažas neatbilstības starp NACE definīcijas interpretācijām dažādās valodās.</p>
Izlaides novērtējums	<p>Ietvertais vienības noteiktu produktu iekšējais patēriņš, ciktāl tas attiecas uz divām dažādām pamatdarbībām četrциparu NACE līmenī.</p> <p>Tā ir tikai formālā atkāpe, jo faktiski tā ir tuvināšanās ESA 95 normām:</p> <p>Saskaņā ar ESA 95 (1.29), lauksaimniecības darbības veida vienības (DVV) ir jāuzskaita NACE 1.red. 4-ciparu līmenī. Lauksaimniecībā tas var netieši norādīt 12 dažādas pamatdarbības attiecīgajās lauksaimniecības DVV. Saskaņā ar LEK konvenciju, lauksaimniecības DVV ir līdzvērtīga zemnieku saimniecībai un nav paredzēts to turpmākais iedalījums saskaņā ar NACE 1.red. 4-ciparu līmeni.</p>	<p>Vienā un tajā pašā kontēšanas periodā un vienas un tās pašas lauksaimniecības vietējās darbības veida vienības ietvaros saražotās un patērētās preces vai pakalpojumi netiek atsevišķi identificēti. Tādēļ tie netiek uzskaitīti kā šīs lauksaimniecības darbības veida vienības izlaides vai starppatēriņa daļa (ESA 95, 3.14).</p>
Nepabeigtais darbs (ražošanas)	<p>Augoši kultūraugi, kuru ražošanas cikls pārsniedz kalendārā gada beigas, bet kopumā ilgst mazāk par vienu gadu, netiek uzskatīti par nepabeigtu darbu.</p>	<p>Augoši kultūraugi un koksne uz celma būtu jāuzskaita kā progresējošas darbības inventarizācijas procesa laikā</p>

uzskaites laiks)	Koksnei uz celma netiek reģistrētas progresējošās darbības revīzijas (praktisku iemeslu dēļ).	un jāpārvērš gala produktu inventarizācijā, kad process ir beidzies.
Dzīvnieku imports	Visi lauksaimniecības nozares importētie dzīvnieki tiek uzskatīti par inventāra izmaiņām, un tie jāatskaita no ražošanas vērtības.	Reproduktīvo dzīvnieku imports jāuzskaita kā iegāde kapitāla veidošanas sadaļā, un par krājumiem uzskatīto dzīvnieku imports jāuzskaita kā krājumu pieaugums nepabeigtā darbā.

LEK SAISTĪBA AR LAUKSAIMNIECĪBAS KONTIEM-NACIONĀLAJOS KONTOS (VIENOJŠĀ TABULA)

Lauksaimniecības ekonomisko kontu (LEK) rezultāti tiek izmantoti vairumā dalībvalstu Nacionālo kontu vajadzībām (NK). Tie tiek rēķināti kopumā, balstoties uz makroekonomiskajiem statistikas datiem. Tādēļ ir radušās dažas specifiskas normas un pieejas LEK. Lai iegūtu NK datus no LEK, jāņem vērā daži raksturlielumi.

Lauksaimniecības nozaru iedalījums LEK mazliet atšķiras no NACE 1.red. ietvariem. Turpmāk sniegtā vienotā tabula neattiecas uz iekšējo neatbilstību. Rokasgrāmatā izklāstītās novirzes attiecībā uz dēstu/stādu audzētavām var ignorēt: dārzkopības augu audzētavas (Jaunais CRONOS kods 2320) ir pareizi izvietotas lauksaimniecībā saskaņā ar NACE 1.red. Šīs NACE versijas skaidri nosaka, ka tikai savvaļas koku stādu audzētavas ir mežsaimniecības darbības daļa, tādēļ LEK normas pilnībā saskan ar EKS 95. Tātad šajā ziņā nav nepieciešama nekāda pielāgošana. Tomēr pielāgošana ir nepieciešama attiecībā uz Ziemassvētku eglīšu ražošanu un pinumiem paredzēto augu materiāla audzēšanu, kas saskaņā ar NK ir jāpārvieta no lauksaimniecības uz mežsaimniecību.

Dažu dzīvnieku barības veidu iekšējās ražošanas un vienības iekšējā patēriņa uzskaitē LEK izlaidē un starppatēriņā notiek tādēļ, ka lauku saimniecība tiek uzskatīta par vienu vietējo darbības veida vienību (DVV) pat tad, ja tā veic vairākas dažādas darbības NACE četrdeciparu līmenī. Tomēr ESA 95 ir nepieciešams sīkāks iedalījums. Tā kā piegādes starp vietējā darbības veida vienībām institucionālas vienības ietvaros ir jāuzskaita kā izlaide un starppatēriņš (EKS 95, 3.15), pieņemtā LEK norma ir tuvināšanās ESA 95 normām (pat ja formulējums nozīmē atkāpi). Tomēr lai LEK pārveidotu par NK, nav jāizdara labojumi.

LEK neietver citas pakalpojumu darbības, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā, tādēļ tās jāietver lauksaimniecības nozarē NK. LEK ietver šīs darbības tikai lauksaimnieciskās vienības neatdalāmas blakusdarbības gadījumos ražošanas stadijā. Šīs neatdalāmās darbības ir jākontē, lai noteiktu atbilstošo NK skaitli un lai izvairītos no to atkārtotās kontēšanas.

ESA 95 pieprasa lauksaimniecības produktu pašražojošu lauku mājsaimniecību iekļaušanu nozares kontā (ESA 95, 3.08 un 3.21). Tomēr lauksaimnieciskās vienības, kuras atrodas zem saimniecību apsekošanas minimālā sliekšņa (ražošana tikai savam patēriņam, audzējot dārzeņus mazdārziņos un turot privāti lopus), tiek atskaitītas no LEK, turpretī lauksaimniecības produkti, ko zemnieki patur sev, vairumā gadījumu tiek iekļauti. Ja naturālā ražošana, kas netiek iekļauta LEK, ir nozīmīga (kvantitatīvi nozīmīga attiecībā uz kopējo šīs preces piegādes apjomu valstī), atbilstošie lielumi jāpievieno LEK datiem (salīdzināt ar ESA 95, 3.08).

NACE 1.red. uzskata vīna un olīveļļas ražošanu par lauksaimniecisko ražošanu. LEK paplašina šo normu uz vīna un olīveļļas ražošanu lauksaimnieciskās ražošanas grupās vai kooperatīvos. Visas pozīcijas, kas attiecas uz vienībām, kuras ir citas industrijas daļa un kuru pievienotā vērtība tiek reģistrēta kā tāda NK, ir jāatšķir no LEK datiem, lai noteiktu lauksaimniecisko nozari NK un izvairītos no to atkārtotās uzskaites.

LEK ietvaros lauksaimnieciskās darbības veidi no konvencijas viedokļa vienmēr tiek uzskatīti par nodalāmām darbībām. Tā galvenokārt ir atsauce uz statistisko datu avotiem. Lai gan NK nozares kontu ietvaros dažas institucionālās vienības nav spējīgas nodalīt visas to veiktās lauksaimnieciskās darbības un reģistrē tās kā neatdalāmu darbību to attiecīgajā nozares kontā. Tas var radīt zināmu dubulto uzskaiti, no kuras ir jāvairās. Šajā kontekstā ir jāatgādina, ka lauksaimniecisko vienību neatdalāmām blakusdarbībām, kas uzskaitītas LEK, nedrīkst būt citu nozaru kontu daļas.

Vienojšā tabula.: Lauksaimniecības kontu atvasināšana no LEK¹³ Nacionālajos kontos

RAŽOŠANAS KONTS

NK	Jaunais CRONOS kods	LEK
Lauksaimniecības “nozares” izlaide	0105	Lauksaimniecības “nozares” izlaide
	NI	Lauksaimniecības pakalpojumi, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā
	NI	Zem LEK minimālā sliekšņa esošo lauksaimniecisko vienību izlaide (izlaide tikai pašu patēriņam, audzējot dārzeņus mazdārziņus un turot privāti lopus) .
	NI	Pētniecībai vai sertificēšanai paredzētu sēklu ražošanā iesaistītu vienību izlaide
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecisko ražotāju grupu (piemēram, kooperatīvu) saražotās neraudzētās vīnogu sulas un vīna izlaide (NACE 15.93)
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecisko ražotāju grupu (piem. kooperatīvu) saražotās olīveļļas izlaide (NACE 15.42)
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimnieciskā izlaide, kas reģistrēta kā NK citu nozaru neatdalāma blakusdarbība
Lauksaimniecības un “nozares” starppatēriņš	0155	Lauksaimniecības “nozares” starppatēriņš
	NI	Starppatēriņš lauksaimnieciskajiem pakalpojumiem, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā
	NI	Zem LEK minimālā sliekšņa esošo lauksaimniecisko vienību starppatēriņš
	NI	Pētniecībai un sertificēšanai paredzēto sēklu ražošanā iesaistīto vienību starppatēriņš
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecisko ražotāju grupu (piem. kooperatīvu) saražotā vīna vai olīveļļas starppatēriņš (NACE 15.93 un 15.42)
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecības izlaidei nepieciešamais starppatēriņš, kas uzskaitīts NK citu nozaru kontā kā neatdalāma blakusdarbība
Lauksaimniecības “nozares” kapitāla patēriņš	0350	Lauksaimniecības “nozares” kapitāla patēriņš
	NI	Lauksaimnieciskiem pakalpojumiem, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā, izmantoto līdzekļu kapitāla patēriņš
NK	Jaunais	LEK

¹³ Piezīme: Visā Vienojšā tabulā, iekavas “()” norāda, ka pozīcija jāatņem, un “NI” norāda, ka pozīcija nav iekļauta LEK.

CRONOS		
kods		
	NI	Zem LEK minimālā sliekšņa esošo lauksaimniecisko vienību kapitāla patēriņš
	NI	Pētniecībai un sertificēšanai paredzēto sēklu ražošanā iesaistīto vienību kapitāla patēriņš
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecisko ražotāju grupu izmantoto līdzekļu kapitāla patēriņš vīna vai olīveļļas ražošanai
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Lauksaimniecisko ražotāju grupu izmantoto līdzekļu kapitāla patēriņš lauksaimnieciskajai izlaidei, kas reģistrēta kā neatdalāma blakusdarbība NK citu nozaru kontā
Atlīdzība algotajiem darbiniekiem lauksaimniecības “nozarēs”	0410	Atlīdzība algotajiem darbiniekiem lauksaimniecības “nozarēs”
	NI	Atlīdzība algotajiem darbiniekiem lauksaimnieciskajos pakalpojumos, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā
	NI	Atlīdzība algotajiem darbiniekiem pētniecībai un sertificēšanai paredzēto sēklu ražošanā iesaistītās vienībās
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Atlīdzība algotajiem darbiniekiem lauksaimniecisko vīna un olīveļļas ražotāju grupās
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Atlīdzība algotajiem darbiniekiem lauksaimniecisko ražotāju grupās, kas iesaistītas lauksaimnieciskās izlaides ražošanā, kas uzskaitīta kā neatdalāma blakusdarbība NK citu nozaru kontā

IENĀKUMU KONTA VEIDOŠANĀS .

NK	Jaunais CRONOS kods	LEK
Citi ražošanas nodokļi	0255	Citi ražošanas nodokļi
	NI	Citi ražošanas nodokļi pa vienībām, kas sniedz lauksaimnieciskos pakalpojumus, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā
	NI	Citi ražošanas nodokļi sadalījumā pa vienībām, kas iesaistītas pētniecībai un sertificēšanai paredzēto sēklu ražošanā
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Citi ražošanas nodokļi sadalījumā pa lauksaimniecisko ražotāju grupām, kas iesaistītas vīna un olīveļļas ražošanā
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Citi ražošanas nodokļi sadalījumā pa nelauksaimnieciskām vienībām, kas ražo lauksaimniecisko izlaidi neatdalāmā blakusdarbībā, kura ir uzskaitīta NK citu nozaru kontā
NK	Jaunais CRONOS	LEK

	kods	
Citas ražošanas subsīdijas	0215	Citas ražošanas subsīdijas
	NI	Citas ražošanas subsīdijas vienībām, kas sniedz lauksaimnieciskos pakalpojumus, izņemot līgumdarbu ražošanas stadijā
	NI	Citas ražošanas subsīdijas pētniecībai un sertificēšanai paredzētu sēklu ražošanā iesaistītajām vienībām
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Citas ražošanas subsīdijas lauksaimniecisko ražotāju grupām, kas iesaistītas vīna un olīveļļas ražošanā
	(NI)	<i>Mīnus:</i> Citas ražošanas subsīdijas nelauksaimnieciskām vienībām, kas ražo lauksaimniecisko izlaidi neatdalāmā blakusdarbībā, kura ir uzskaitīta NK citu nozaru kontā

OPAL SISTĒMĀ VEIDOTAS TABULAS